

SwedWatch
rapport

nr 23

Fakta
utan gränser

nr 8

oktober 2008

Ett kaffe som märks

Vilka effekter har certifieringar
för kaffeodlare i Guatemala
och Brasilien?

KOOPERATION UTAN GRÄNSER

SwedWatch är en religiöst och partipolitiskt obunden frivilligorganisation, vars uppgift är att granska svenska företags handel med och verksamhet i utvecklingsländer. Målet är att detta ska bidra till att minska sociala och miljömässiga missförhållanden. SwedWatch har fem medlemsorganisationer; Lutherhjälpen/Svenska kyrkan, Naturskyddsföreningen, Fair Trade Center, UBV/Latinamerika och Miljöförbundet Jordens Vänner. Webbplats: www.swedwatch.org.

KOOPERATION UTAN GRÄNSER

Kooperation Utan Gränser är en ideell biståndsorganisation som bildades 1958. Bakom Kooperation Utan Gränser står ett sextiototal företag och organisationer med rötter i den svenska kooperationen. Till exempel KF, Coop, Folksam, HSB, Riksbyggen, LRF, Lantmännen, OKQ8 och Studieförbundet Vuxenskolan. Den gemensamma visionen är: En rättvis värld fri från fattigdom. Kooperation Utan Gränser arbetar i över 20 länder, främst i Afrika och Latinamerika, men också i några länder i Östeuropa och Asien. Långsiktiga biståndsprojekt bedrivs baserade på principen hjälp till självhjälp. Arbetsmetoderna är bland annat studiecirklar, mikrofinansprojekt och kooperativt samarbete. Kooperation Utan Gränser har tidigare producerat två faktarapporter om kaffe. Webbplats: www.utangranser.se. Stöd Kooperation Utan Gränser Pg 90 10 01 - 8 Bg 901-0018.

En rapport från SwedWatch och Kooperation Utan Gränser.
Ingår även i serien Fakta utan gränser, nr 8, oktober 2008.
Författare: Lennart Kjörling och Erik Halkjaer.
Framsida: Esperanza Qazom Yat, 21 år, arbetar i på kaffekooperativet Comon Calebals i Guatemala. Foto: Melker Dahlstrand.
Layout: Fredrik Karlsson.
Tryckt hos Modintryckoffset, Stockholm, oktober 2008.
ISBN 978-91-977467-0-0.
www.swedwatch.org
www.utangranser.se

Denna skrift har publicerats med ekonomiskt stöd från Sida, som dock ej medverkat vid utformningen och ej heller tar ställning till skriftens innehåll.

Innehållsförteckning

Förord.....	4
1 Inledning.....	6
2 Metod och material.....	8
3 Bakgrund till märkningarna.....	9
4 Guatemala.....	11
4.1 Kaffe är som livet.....	11
4.2 Bakgrund.....	12
4.3 Mängder av märkningarna.....	12
4.4 Certifieringen.....	23
4.5 Marknad.....	28
4.6 Storjordbruk.....	28
5 Brasilien.....	30
5.1 Tre bröder med känsla för kaffe.....	30
5.2 Bakgrund.....	32
5.3 Märkningarna.....	32
5.4 Certifieringen.....	37
5.5 Marknad.....	39
5.6 Storjordbruk.....	40
6 Rainforest Alliance och Rättvisemärkt.....	41
6.1 Rainforest Alliance.....	41
6.2 Rättvisemärkt.....	46
7 Slutsatser.....	51
Rekommendationer.....	55
Referenser.....	57
Bilaga 1 Kooperativ och sammanslutningar av kooperativ i Guatemala ..	58
Bilaga 2 Kooperativ i Brasilien.....	61
Bilaga 3 Fler kaffecertifieringar.....	63
Bilaga 4 Certifieringarna på den svenska marknaden.....	66
Bilaga 5 Information om certifieringarna.....	68

Förord

Sverige är ett av de länder där det dricks mest kaffe. Det sätt som vi väljer att konsumera vårt kaffe påverkar tillvaron för de uppskattningsvis 25 miljoner människor i världen som lever av att producera denna åtrådda dryck. Men i den svenska debatten talar vi vanligtvis om kaffe från konsumentens och den rika världens perspektiv. I den här rapporten gör vi tvärtom.

Uppmärksamheten kring certifieringar som Rättvisemärkt, KRAV och Rainforest Alliance bidrar till att lyfta fram de sociala villkor som kaffet produceras under och produktionens miljöpåverkan. Men alltför sällan hörs rösterna från de kaffebönder som är direkt berörda. Innebär certifieringarna att de och deras familjer får en bättre livssituation? Får de en rimligare betalning för det jobb de lägger ner på sina kaffeodlingar? Blir miljön bättre, och innebär det i så fall några fördelar för dem som odlar kaffet?

I rapporten *Ett kaffe som märks* undersöker SwedWatch och Kooperation Utan Gränser vilka konkreta effekter certifieringar har för kaffeodlare i Guatemala och Brasilien.

Vi har valt att förutsättningslöst se hur småbönderna uppfattar certifieringarna. Deras erfarenheter och svar har legat till grund för våra förslag på hur certifieringsorganisationerna och företag inom kaffesektorn bör ändra sitt sätt att arbeta och hur vi konsumenter kan förändra vårt beteende och därigenom förbättra småskaliga kaffebönders livssituation.

Allt fler i väst handlar ekologiska varor. Odlare som vill certifiera sitt kaffe som ekologiskt tror att de ska få bättre betalt och att de inte ska behöva använda kemikalier i produktionen. Men vägen till certifiering är lång. Det tar ofta tre år att ställa om produktionen så att den blir ekologisk och under omställningsperioden minskar ofta skörden, arbetsbördan ökar, samtidigt som bönderna ännu inte har möjlighet att sälja skörden som ekologiskt certifierad. Det är inte rimligt att fattiga småbönder under så lång tid ensamma ska tvingas ta hela den ekonomiska risken det innebär att gå över till ekologisk odling. De kaffebolag som efterfrågar ekologiskt kaffe borde också hjälpa bönderna i deras strävan att svara upp mot marknadens krav. Med andra ord borde kaffebolagen stå för riskkapitalet, inte odlare som lever på existensminimum.

De flesta kaffebönder vi talat med försöker nå upp till de krav som en eller flera av de certifieringar som finns på marknaden ställer. Varje certifiering innebär stora kostnader för bönderna. Här borde certifieringsorganisationerna lyssna på de kaffebönder de jobbar med och se till att kontroller och inspektioner som utförs kan sköta flera certifieringar samtidigt. Om flera certifieringar skulle hanteras samtidigt skulle det dramatiskt underlätta administrationen, arbetstiden och minska kostnaderna för de bönder som odlar vårt certifierade kaffe. Den börda som certifieringsprocessen innebär för småodlare måste minska.

Vår rapport visar att kaffebönder dessutom ofta har svårt att få sitt certifierade kaffe sålt. Som konsumenter har vi ett ansvar. Om vi tycker att det kaffe vi dricker ska produceras på ett schysst sätt: under rimliga arbetsvillkor, att kaffeodlarna ska få skäligt betalt och att produktionen ska ske på ett sätt som inte förstör miljön så måste vi även köpa certifierat kaffe som utlovar detta.

Vid köp av ocertifierat kaffe är det mycket som lämnas osagt. Som konsument vet vi inte om kaffet producerats under vedervärdiga arbetsförhållanden och med regelbunden användning av farliga bekämpningsmedel eller inte.

Certifieringar av kaffet är bra. Men certifieringarna finns inte till för att kaffebolagen ska kunna visa upp en snygg fasad eller för att döva vårt samvete som konsumenter. Det är de fattiga bönderna och vår globala miljö som ska gynnas.

Kooperation Utan Gränser

1 Inledning

För en svensk kaffekonsument finns det idag många olika alternativ att välja emellan. Ska det vara ett kaffe odlat under rättvisa villkor, efter ekologiska krav eller i enlighet med Rainforest Alliances, Utz Certifieds eller CCCC:s riktlinjer? De stora kaffeexportörerna i Sverige, Nestlé, Kraft Food och Löfbergs Lila, har alla valt satsa på olika märkningar och våra livsmedelsbutiker formligen svämmar över av olika alternativ.

Allt fler svenska myndigheter, kommuner och landsting väljer kaffe som certifierats enligt något av alternativen ovan när de upphandlar kaffe till sina automater. Stora kedjor som McDonalds, Pressbyrån, 7-eleven och Espresso House erbjuder sina kunder ett eller flera alternativ som marknadsförs som etiska och/eller miljövänliga. Konsumenternas medvetenhet har blivit en lönsam kommers.

Samtidigt är vi svenskar ur ett internationellt perspektiv förhållandevis dåliga på att dricka annat än vanligt, konventionellt odlat kaffe. Det är som att det växande havet av alternativ avskräcker. Det blir för rörigt med alla nya certifieringar och märkningar. Vi har svårt att se skillnad på dem. Vi litar inte på att de där extra slantarna vi hostar upp verkligen hjälper miljön eller kaffebönderna.

Den stora floran av certifieringar ställer även kaffeodlarna i Syd inför ett svårt dilemma. Ju fler certifieringar som finns, desto mer kunskap måste bönderna skaffa sig för att välja det alternativ som är gynnsammast för dem. Bönderna måste väga de olika certifieringarnas fördelar mot nackdelar, som ökad arbetsbörda och merkostnader, som krävs för att uppfylla kraven. Ska de till exempel välja att odla efter Rainforest Alliances eller Rättvisemärkts kriterier? Eller ska de kanske välja båda två?

Kärnfrågan är dock fortfarande om alla dessa certifieringar verkligen förbättrar de små kaffeodlarnas ekonomiskt utsatta situation. Får småbönderna i Centralamerika det bättre om de väljer att odla ekologiskt istället för konventionellt? Eller är det egentligen så att småbönderna, på grund av de höga kostnaderna för inspektioner och omställningar, förlorar på att skörda kaffe odlat i enlighet med de olika certifieringarna? Kanske gynnar certifieringarna bara storbönderna?

För att se hur de etiska märkningarna påverkar småskaliga kaffeodlare har SwedWatch och Kooperation Utan Gränser tillsammans besökt kaffeproducenter i Guatemala och Brasilien. I dessa länder skiljer sig förhållandena för kaffebönderna ofta åt. I Guatemala produceras en stor del av kaffet manuellt av småbönder på en eller ett par hektar. I Brasilien är odlingarna ofta större och produktionen många gånger mer mekaniserad.

Vi har valt att jämföra den nyare märkningen Rainforest Alliance med de äldre och mer etablerade aktörerna Fairtrade Labelling Organizations International

Svenskar dricker fortfarande en mindre andel certifierad kaffe än många andra länder i Europa.
Foto: Melker Dahlstrand.

(FLO, i Sverige kallat Rättvisemärkt, vilket också är den benämning som kommer att användas i fortsättningen) och ekologiskt (i Sverige betecknat Krav).

Rainforest Alliance har på kort tid blivit en stor aktör på kaffemarknaden och har valt en annan väg än Rättvisemärkt och det ekologiskt märkta kaffet för att gynna sina odlare. Medan de två sistnämnda profilerat sig genom garanterade minimipriser för odlarna har Rainforest Alliance främst satsat på att odlarna ska kunna sälja sitt kaffe i stora volymer till ett högre pris än tidigare. Viktigt att notera är att Rainforest Alliance inte är en ekologisk märkning (vilket till exempel svenska McDonald´s hävdar i sin lansering av kaffe certifierat med Rainforest Alliance i en pressrelease från 25 maj 2007).

2 Metod och material

Avsikten med denna rapport är att beskriva vilka konsekvenser det får för småbönder i Guatemala och Brasilien när det finns många olika certifieringar att välja emellan och när man dessutom har möjlighet att kombinera flera av dessa samtidigt.

Studien har genomförts genom besök på två kooperativ i södra Minas Gerais, i Brasilien, anslutna till Rättvisemärkt, och fyra kooperativ i Guatemala, anslutna till flera olika etiska märkningar.

I Brasilien har dessutom representanter för lantarbetarfacket Federação dos Trabalhadores Agricultura em Minas Gerais (FETAEMG) i Minas Gerais, de jordlösas rörelse Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (MST), samt en organisation för rättvis handel i Brasilien, Ecojus, intervjuats. I Guatemala har även representanter för tre kooperativa federationer, eller paraplyorganisationer och den nationella kaffeodlarorganisationen Anacafé intervjuats.

Tre personer som jobbar med att utföra inspektioner och certifieringar åt de olika märkningarna har också intervjuats – FLO-Cert i Brasilien, som certifierar åt Rättvisemärkt i Brasilien, Instituto de Manejo e Certificação Florestal e Agrícola (IMA Flora) och Fundación Interamericana de Investigación Tropical (FIIT), som certifierar åt Rainforest Alliance i Brasilien respektive Guatemala. I Guatemala har även de lokala representanterna för Rainforest Alliance och Rättvisemärkt fått ge uttryck för hur de anser att deras certifieringskrav påverkar de lokala kaffeodlarna.

Utöver fältarbetet ligger också ett antal rapporter och studier till grund för resultat och slutsatser.

3 Bakgrund till märkningarna

Kaffe är en av världens största handelsvaror. Den har också starka kopplingar till Syd. Kaffe produceras i drygt 60 av utvecklingsländerna i världen, men det dricks framför allt av oss i västvärlden. För många länder i Syd är kaffe en fråga om liv och död. I åtminstone 14 av dessa länder står kaffe för mer än en tiondel av deras exportinkomster. Kaffe beräknas vara den huvudsakliga intäkten för 25 miljoner odlare och upp mot 100 miljoner människor i Syd arbetar på något sätt med kaffe.

Det är därför självklart att priset på det kaffe som odlarna säljer är avgörande för deras liv. Därför ledde prisfallet på kaffe mellan 1997 och 2002 till så svåra konsekvenser för kaffeodlare världen över. Enligt FN:s jordbruksorgan FAO föll priserna generellt med cirka 70 procent under dessa år, vilket ledde till att många kaffebönder tvingades lämna sina gårdar. Detta kraftiga prisfall ledde till att många organisationer fick upp ögonen för att det var helt nödvändigt att försöka hitta åtgärder som kunde mildra konsekvenserna för kaffeodlarna.

Det finns ett par huvudsakliga orsaker till att odlarna drabbades så hårt av det senaste prisfallet på kaffe. 1989 upplöstes det avtal, the International Coffee Agreement (ICA), som fram till dess hade slagit fast hur stor varje producentlands export av kaffe tilläts vara. När ICA upplöstes fanns det inte längre några hinder mot att exportera vilken mängd kaffe som helst, vilket hade en förödande effekt på prisnivån. Vid den här tidpunkten ersattes också allt fler av de statskontrollerade kaffebörserna av privata handelsfirmor. Samtidigt började Vietnam producera kaffe på allvar. 1990 var Vietnams exportandel av världens kaffe fortfarande försumbar. Tio år senare hade produktionen i Vietnam, med stöd av bland andra Världsbanken, skjutit så snabbt i höjden att landet nu var världens näst största kaffeproducent och exportör. Detta skapade en väldig global överproduktion och bidrog till prisfallet på kaffe.

Samtidigt stärktes de stora livsmedelsjättarnas makt över kaffet. Kraft Food, Sara Lee, Nestlé och Procter and Gamble köper för närvarande hälften av allt obearbetat kaffe. Den andel av det totala värdet av hela kaffeförsäljningen, från kaffeodlare till livsmedelsaffär i Sverige, som tillfaller odlarna i Syd har sjunkit kraftigt de senaste decennierna. Enligt biståndsorganisationen Oxfam så tillföll 33 procent av försäljningsvärdet av kaffe 1992 producentländerna. Tio år senare hade denna andel fallit till tio procent.

Även försäljningen och konsumtionen av kaffe i västvärlden har genomgått stora förändringar. De små affärerna försvinner och ersätts av några få livsmedelskedjor. Dessa har allt större makt över vilket kaffe som hamnar i våra hem. Allt mer kaffe dricks på något av de otaliga kaféer som skjuter som svampar upp ur jorden och som i Sverige bär namn som Wayne's Coffee, Coffee by George, etc.

För att försöka förbättra småodlarnas levnadsförhållanden och deras sociala

situation bildades Fair Trade, som i Sverige kallas Rättvisemärkt. Kaffe var den första gröda som certifierades. Det skedde redan 1989. Grundarna ansåg att det låga och fluktuerande priset på kaffe slog hårt mot småodlarna och man beslöt därför att alltid betala ett minimipris för kaffet, som skulle skydda bönderna mot kraftiga prisfall. Dessutom beslöt man att betala en så kallad social premie motsvarande ungefär fem procent av försäljningsvärdet till de kooperativ som blivit certifierade av Rättvisemärkt. Den som väljer att odla mer miljövänligt får också bättre betalt enligt en stigande skala beroende på vilka åtgärder man vidtar.

För att bli certifierade av Rättvisemärkt måste odlarna organisera sig i producentgrupper eller kooperativ som drivs demokratiskt. Avsikten är att den sociala premien ska investeras i olika kollektiva nyttigheter som kommer alla kooperativets medlemmar till godo, till exempel skolor och äldreboenden.

Till grund för certifieringen ligger Internationella arbetsorganisationens, ILO:s åtta kärnkonventioner, där man går från ett system med minimikriterier som måste vara uppfyllda till utvecklingskriterier där ambitionen är att man så småningom ska klara av att följa även dessa.

För många kaffebönder världen över blev Rättvisemärkts garantipris den räddningsplanka som gjorde att de lyckades behålla sin mark trots kaffekrisen på 1990-talet och början av 2000-talet. Detta visar bland annat de intervjuer Swed-Watch och Kooperation Utan Gränser låtit göra med kaffeexperter i Guatemala.

Trots att försäljningen för Rättvisemärkt successivt ökat sen starten uppgick emellertid bara andelen Rättvisemärkt kaffe till 0,42 procent av efterfrågan i världen 2004. 12 procent av allt Rättvisemärktkaffe som såldes det året var också ekologiskt certifierat.

Uppmärksamheten kring Rättvisemärkt bidrog till att flera nya certifieringar av livsmedel bildades, bland annat Rainforest Alliance. Inget annat certifieringsorgan erbjuder dock det garantipris och den sociala premie som Rättvisemärkt gör.

I Sverige stod Rättvisemärkt kaffe för två procent av den totala försäljningen 2007. Värdet av försäljningen på allt Rättvisemärkt i vårt land uppgick till 400 miljoner kronor. En ökning med 165 procent jämfört med föregående år (enligt statistik från Rättvisemärkt).

En viktig sak som utmärker Rättvisemärkt är att de som producerar varorna kan påverka organisationen. Tre producentnätverk är fullvärdiga medlemmar i FLO. På det sättet har bönder och arbetare en formell väg att gå för att göra sina röster och åsikter hörda och kunna påverka organisationens arbete och ställningstaganden. I kaffebranschen har till exempel garantiprisets storlek varit en diskussionspunkt.

4 Guatemala

4.1 Kaffe är som livet

Magdalena Montejo Morales små kaffeodlingar ligger utspridda på de gröna bergsslutningarna runt byn San Marcos Huista i nordvästra Guatemala. Tillsammans äger hon och hennes man Marcos ungefär en hektar mark där de planterat kaffe.

– Det tar tre timmar att gå till den odling som ligger längst bort, säger Magdalena medan hon följer en liten stig upp ovanför byn. När vi jobbar där får vi gå upp klockan fem för att komma iväg i gryningen.

Den gropiga, leriga stigen slingrar sig genom växtligheten. Kaffeskörden är över och det är dags att förbereda nästa säsong. Det ringer på Magdalenas mobiltelefon. Hon svarar på sitt modersmål, mayaspråket poptí.

Magdalena är medlem i kooperativet El Porvenir, som har 450 medlemmar, varav 220 är kaffebönder. I genomsnitt odlar de kaffe på en halv till en hektar vardera. Som medlemmar i den kooperativa federationen Fedecocagua är deras kaffe Rättvisemärkt och från och med i år är de även certifierade av Utz Certified och C.A.F.E Practices.

Magdalena stänger av telefonen och stryker med handen över de gröna bladen på sina höga kaffebuskar och ler.

– Kaffet är som livet, säger hon. Man måste hålla plantorna rena och ge dem näring.

Ovanför kaffebuskarna sträcker sig höga apelsin-, avokado- och cederträd som ger kaffet skugga. Så är det som regel på de höga höjder där kaffet växer i Guatemala. Fram till i år var Magdalenas kaffe ekologiskt odlat. Det tog familjen tre år att ställa om från konventionell odling, men när den väl skördade det ekologiska kaffet för första gången gick de med förlust.

– När vi sen återgick till att odla konventionellt kaffe fick vi en större skörd. Visserligen använder jag fortfarande ekologisk gödsel, men istället för att odla ekologiskt kaffe har vi valt Utz Certified och C.A.F.E Practices. Det ger mer pengar i handen, eftersom efterfrågan är större.

Hon prisar Rättvisemärkt för att hon, oavsett hur stor en skörd blir eller hur priset på kaffet på New York-börsen artar sig, är garanterad ett minimipris för skörden.

Att leva upp till Rättvisemärkts kriterier var aldrig något problem. Kooperativet

är litet, väladministrerat och har alltid behandlat sina säsongsarbetare korrekt. Däremot berättar Magdalena att FLO-Cert aldrig besökt kooperativets odlingar. Det har kommit inspektörer en gång. De undersökte hur kooperativets administration och register fungerade, men de tittade aldrig på odlingarna.

Enligt Magdalena utför FLO-Cert slumpvisa inspektioner på olika Fedecocagua-an slutna kooperativ varje år. Utifrån de inspektionerna avgörs det om alla federationens medlemskooperativ får märka sitt kaffe med Rättvisemärkt eller inte.

Att El Porvenir nu valt att certifiera sitt kaffe med Utz Certified och C.A.F.E Practices beror på att det är samma företag som utför inspektionerna för båda märkningarna. Inspektionerna blir därför billigare. Utz Certified är anpassat till större odlingar. Bland annat vill märkningsorganet att man ska betala en månads extralön till de anställda och ge dem separata sovrum med egna duschar. Värt att notera är att fast anställda har rätt till två extra månadslöner per år enligt guatemalansk lag. Utz Certified har försökt anpassa sig till småböndernas verklighet, men deras krav upplevs ändå ofta som orimliga.

– Det går ju inte här, säger Magdalena. Vi har bara anställda en kort period varje år och de sover ju och äter med oss.

Men Utz Certified har, som sagt, närmat sig småodlarnas verklighet. Så även C.A.F.E Practices som har lättat på kraven som tidigare var nästan lika tuffa och detaljerade som Rainforest Alliances.

El Porvenir har valt att inte använda sig av Rainforest Alliances märkning, eftersom man anser att det är alldeles för komplicerat att leva upp till dess kriterier.

4.2 Bakgrund

Enligt den Internationella kaffeorganisationen ICO var Guatemala världens åttonde största kaffeproducent 2007. Av de 117 miljoner säckar á 46 kilo som producerades i världen det året producerades fyra miljoner i Guatemala. Det lilla centralamerikanska landet stod alltså för tre procent av den totala världsproduktionen. Under 1980-talet utgjorde kaffeexporten drygt hälften av landets totala export, 2005 hade andelen sjunkit till drygt en tiondel. Trots denna nedgång utgör kaffeodling fortfarande en viktig del av landsbygdsbefolkningens inkomster. Bara 2002 skapades en tredjedel av alla jobb på landsbygden inom kaffesektorn.

4.3 Mängder av märkningar

Ett stort problem för många av Guatemalas kaffeproducenter är den uppsjö av märkningar som finns på marknaden. Enligt Miguel Mateo på Manos Campesinas var det Rättvisemärkt som banade vägen för märkningarna:

– Rättvisemärkt har visat hur verkligheten ser ut och vilken brist på social rättvisa som råder på flera odlingar, säger han. De stora uppköparna, som Starbucks

Tomma skal från kaffebönor på kaffekooperativet Comon Calebals i Guatemala. Skalen från bönorna blir sedan gödningsmedel. Foto: Melker Dahlstrand.

till exempel, har därför skapat sina egna märkningar för att försöka radera den bilden och försöker nu konkurrera med Rättvisemärkt och ekologiskt kaffe.

På Cooperativa Nahualá gör tanken på att certifiera kaffet med fler märkningar, utöver de fyra de redan har, att medlemmarna börjar skratta nervöst ute bland kaffebuskarna. ”Det räcker nog som det är”, verkar vara den rådande inställningen. Anledningen till att kooperativet ändå har så många som fyra märkningar är tämligen logisk:

– Rättvisemärkt kunde erbjuda oss ett garanterat minimipris, vilket vi tyckte var bra, berättar Julio Tambriz Guarchás. Och Rättvisemärkt tyckte i sin tur att vi skulle märka vårt kaffe ekologiskt för att få ännu mer pengar. Att vi har märkt kaffet Bird friendly beror på att de som utför kontrollerna för den ekologiska märkningen tyckte att vi också kunde märka det med Bird friendly. Vi levde redan upp till kraven och kontrollen kunde göras av samma inspektörer.

Rättvisemärkt stimulerar ekologisk odling genom att ger mer betalt för kaffe som odlas miljövänligt (enligt den så kallade ekologiska prisdifferentialen som innebär att man får bättre betalt ju mer ekologiskt man arbetar).

Utöver dessa tre märkningar är delar av Cooperativa Nauhalás kaffe märkt Café Feminino, en märkning som är avsedd för kvinnliga kaffeodlare. Kooperativet ville genom den märkningen öka kvinnornas deltagande i organisationen, och även ge stöd till några av de änkor som är medlemmar.

De flesta som intervjuats för den här rapporten verkar vara överens om att märkningarna i mångt och mycket främst tillkommer på konsumenternas villkor, inte på böndernas. Många svarar dock att även odlarna gynnas, trots att det ibland är komplicerat med certifieringarna. Utan Rättvisemärkt hade, till exempel, många fler gått under när kaffepriset föll.

– Konsumenten bestämmer, säger Julio Hernandez Perez på Cooperativa La Esperancita. Om jag ska sälja kaffe till USA måste jag leva upp till de normer som konsumenterna där ställer. Säljer jag till Europa är det märkningarna på den kontinenten som gäller. Vi märker vårt kaffe för att finna marknader.

– Märkningarna kommer till oss, vi kommer inte till dem, säger Rogelio Montejo, kassör i FECCEG:s styrelse och kaffebonde.

4.3.1 Språkförbistring, höga krav och låg utbildning

De många olika märkningarna medför flera problem. Bland annat vet få av producenterna exakt vilka olika märkningar som finns på världsmarknaden, vad de innebär och vad skillnaden dem emellan är. Att exempelvis Cooperativa Segundo Julio satsade på Rainforest Alliance och C.A.F.E. Practices var federationen Fedecocaguas idé. Själva visste de inte ens om att dessa märkningar existerade. Och medlemmarna förstod till en början inte vad de skulle vara bra för.

– Det som kanske var svårast med att börja jobba med märkningarna var att övertyga odlarna om att titta mer på sin egen odling än grannens, säger Luis Monteroso på Cooperativa Segundo Julio. Om man ändrar sina produktionsmetoder kanske produktionen minskar något till en början. Samtidigt säljer grannen, som inte gjort någonting, en massa kaffe till en mellanhand, en så kallad coyote. Det skapar frustration, men man måste komma ihåg att den egna satsningen ger resultat på lång sikt, inte imorgon.

Kooperativ

Små kaffeodlare försöker ibland sälja sitt kaffe direkt på den lokala marknaden, men det vanligaste är att använda sig av en mellanhand, i Brasilien så kallade corretores och i Guatemala coyotes. De säljer i sin tur med stor vinst vidare kaffet till större producenter eller direkt till de stora transnationella livsmedelsproducenterna, som Nestlé, Kraft, Procter & Gamble och Sara Lee, vilka kontrollerar ungefär hälften av världens kaffeförsäljning. Att odlarna gör denna dåliga affär beror på att odlarna behöver snabba pengar för att betala räntor på lån och att köpa in varor och material till nästa produktionscykel.

När småodlarna undviker mellanhanden vänder de sig direkt till de stora producenterna och förhandlar fram ett pris, men betalningen sker inte förrän hela skörden har levererats. Då har bonden redan tvingats ta nya lån för att betala de gamla och inleda nästa produktionscykel. Corretores och coyotes erbjuder kontanter direkt i handen, men till långt sämre priser.

Ett vanligt sätt att komma runt mellanhänderna och samsas om kostnaderna är att gå samman i kooperativ, föreningar och produktionsgrupper. På Anacafé i Guatemala menar man att de små hushållsekonomierna har en stor konkurrensfördel just för att de är så små och lättadministrerade. Genom att gå samman kan de hjälpa varandra med skörden, sådden och skötseln av odlingarna. De kan även dra nytta av varandra för att införskaffa gemensamma förråd, anläggningar för att tvätta, torka och skala kaffet, och även att förhandla om pris med uppköpare, finna köpare och jobba med marknadsföring.

I Brasilien finns det många falska kooperativ som till stor del skapades under diktaturåren och sällan har någon demokratisk struktur. De fungerar snarare som försäljarorganisationer, ibland också med egen produktion, som köper upp kaffe till lågt pris av desperata småbönder och lånar dem pengar till höga räntor. Företrädare för de jordlösa rörelse MST i Brasilien menar att småbönderna ofta blir dessa falska kooperativs gisslan.

Att ställa om sitt jordbruk så att det kan klara märkningarnas krav är svårt och när omställningen är klar är inte arbetet avslutat. Då gäller det att leva upp till de olika kriterier som märkningarna ställer i det dagliga arbetet.

Bernardo Antonio Ávila är anställd som tekniker på Cooperativa Segundo Julio, genom ekonomiskt stöd från Kooperation Utan Gränser. Han hjälper kooperativets medlemmar med att leva upp till kriterierna. Han framhäver hur komplicerade kraven är. Eftersom utbildningsnivån bland småbönderna ofta är låg har han fått jobba mycket med att förklara alla kraven från de olika certifieringarna och vad som krävs för att följa dem.

På Cooperativa Nahualá talar medlemmarna till vardags mayaspråket quiché och i vissa fall kan de knappt spanska alls, vilket skapar en språkbarriär mellan odlarna och de ofta spansktalande inspektörer som ska certifiera odlarnas jordbruk. Problemet med att förstå alla kriterier gör att många producenter har svårt att förstå syftet med märkningarna.

Julio Tambriz Gaurchás på Cooperativa Nahualá är ändå positiv. Dess tekniker har gjort ett bra jobb, menar han och åtminstone de inspektörer som certifierar

deras ekologiska kaffe tar numera hänsyn till språkbarriären i sin granskning. Så var det inte förr.

– Till en början är kraven tunga att anpassa sig till, men när man väl börjat jobba med dem blir det enklare, säger han och tillägger att när de skeptiska medlemmarna ser att deras arbete ger resultat brukar de inse fördelarna med certifieringarna.

Kieran Duncan, på Rättvisemärkt Centralamerika, menar att de höga krav som vissa märkningar ställer sällan går ihop med den låga utbildningsnivå som råder bland småbönderna i Centralamerika.

– Är det kaffe man producerar inte certifierat så har man ingen direkt kontakt med marknaden och blir därför beroende av mellanhänderna, coyotes, som köper kaffet till underpris. För att bli certifierad krävs det att man har utbildning och kanske tillgång till en centralorganisation som kan sköta den avancerade administrationen. Frågan blir då hur småproducenter i fattiga länder som Nicaragua och Honduras, där utbildningsnivån är låg ska kunna klara av märkningarnas krav.

Lösningen på detta problem är oftast att organisera sig, att flera kooperativ går samman i en paraplyorganisation och tillsammans delar på kostnaderna. De fyra kooperativ från Guatemala som förekommer i den här rapporten har alla även fått lägga pengar på att utbilda en tekniker eller interninspektör som kan förklara och följa upp de olika märkningarnas uppförandekoder. Denna kostnad betalas oftast med biståndspengar, bland annat av Kooperation Utan Gränser.

4.3.2 Höga kostnader och snabba cash

Många medlemmar i de kooperativ vi talat med frågar sig varför de ska jobba med märkningar när de, nu när världsmarknadspriset är ganska högt, ändå kan sälja kaffet till ett bra pris utan att lägga pengar på inspektioner. Dessutom innebär inte en certifiering att kaffet nödvändigtvis blir sålt och skulle det visa sig att kaffet inte blir sålt trots alla utgifter blir frustrationen än större.

Enligt Kieran Duncan på Rättvisemärkt i Centralamerika är kärnan i problemet producenternas brist på kapital. För småodlarna handlar det om att få kaffet sålt så fort som möjligt till ett så bra pris som möjligt. Får de inte betalt i förskott är det lockande att sälja till en coyote som betalar kontant direkt i handen.

Rättvisemärkt är känt för sitt garantipris. Om marknadspriset på kaffe skulle sjunka under motsvarande 700 SEK är Rättvisemärkta producenter garanterade ett minimipris på samma summa plus cirka 70 SEK i social premie, alltså cirka 770 SEK. Om kaffet också är ekologiskt, vilket Rättvisemärkt rekommenderar alla producenter som har deras märkning att ansöka om, får producenten ytterligare cirka 120 SEK. Skulle marknadspriset ligga över garantipriset gäller marknadspriset.

Bernardo Antonio Ávila är anställd som tekniker på Cooperativa Segundo Julio, genom ekonomiskt stöd från Kooperation Utan Gränser. Han hjälper kooperativets medlemmar med att leva upp till certifieringskriterierna. Foto: Erik Halkjaer.

Den så kallade sociala premie som Rättvisemärkt erbjuder är tänkt att användas för att förbättra kaffeodlarnas sociala förhållanden och bidra till bättre hälsovård, utbildning, infrastruktur och liknande. De sista åren har det blivit dyrare att producera kaffe på grund av inflation och ökade kostnader. Samtidigt har priset på kaffe inte alls ökat i samma takt. Därför används sällan premien i Guatemala till vad den är tänkt för, utan delas istället ut till odlarna för att täcka deras kostnader efter avslutad skörd.

En annan orsak till att den sociala premien fått detta nya användningsområde är de senaste årens dåliga skördar samt att den inom Rättvisemärkt utlovade förskottsbetalningen inte alltid fungerar.

– Det är kooperativets årsmöte som ska besluta om hur premien ska användas och hittills har man bestämt att kooperativets ledning får administrera pengarna, säger Julio Tambriz Guarchás på Cooperativa Nauhalás. Vi har låtit medlemmarna täcka sina produktionskostnader med premiepengarna. Vi har talat om detta för Rättvisemärkt och diskuterar med dem hur vi ska kunna lösa detta.

På Rättvisemärkt Centralamerika är man medveten om problemet och för diskussioner både centralt inom organisationen och med kooperativen.

Efter klagomål från kaffeodlarna höjdes Rättvisemärkts garantipris 2007 för att

Småbönder

Vad som räknas som en småbonde beror på vilken produkt som bonden producerar och var i världen bonden verkar. Gemensamt för små jordbruk som odlar kaffe i Brasilien och Guatemala är att de består av familjejordbruk som bara tillfälligtvis anställer arbetskraft utanför familjen.

I Brasilien räknas en kaffeproducent som liten när den odlar på en yta mindre än tio hektar, vilket enligt en mätning 2005 utgjorde 256 000 av totalt 316 000 kaffeproducenter det året. De små familjejordbruken stod det året för närmare en fjärdedel av den totala produktionen.

Enligt Guatemalas nationella förening för kaffeodlare, Anacafé, fanns det 2006 ungefär 60 000 småproducenter av kaffe i Guatemala. Enligt guatemalansk lag är en småproducent en odlare som inte producerar mer än 2,3 ton kaffe per år. Guatemalanska kreditinstitut har töt detta något och ger krediter anpassade till småproducenter till alla dem som producerar som mest 4,6 ton kaffe. Omvandlat i yta räknas en odlare som producerar kaffe som småbonde om odlingarna är mindre än ungefär tre hektar. Totalt står det för ungefär 40 procent av Guatemalas kaffeproduktion.

Viktigt att komma ihåg är att småbönder odlar fler än en produkt och bedriver självhushåll när det gäller basgrödor. Kaffet är bara en av flera mindre inkomstkällor.

bättre stämna överens med kostnaderna, men ganska snart efteråt stod det klart att odlarna inte var nöjda. De menade att kostnaderna stigit ännu mer.

– Priset på kaffe har gått upp och garantipriset med, men kostnaderna har ökat mycket mer, säger Carlos Reynoso på Manos Campesinas.

På Manos Campesinas säger bönderna att när Rättvisemärkt kom till så var pris-skillnaden mellan marknadspriset och garantipriset stor. Då fanns det utrymme för att använda Rättvisemärkts premie till investeringar i sociala projekt, men när marknadspriset är högt, som under säsongen 2007-2008, handlar det om att konkurrera med coyotes.

– Om vi tog ut premien efter den här säsongen och lade den på sociala projekt skulle vi förlora och odlarna tjäna mer om de sålde till coyoten, säger hans kollega Miguel Mateo. Konsumenterna köper Rättvisemärkt kaffe i tron om att pengarna ska gå till att bygga skolor och hälsovårdsstugor, men som verkligheten ser ut idag går inte det.

Säljer odlaren inte direkt till en coyote eller förhandlar fram ett pris i förväg är risken stor att de stora kaffeföretagens officiella inköpare drar ut på uppköp och prisuppgörelser i väntan på att priset på kaffet sjunker, eftersom säsongen går mot sitt slut. Detta har man noterat på Cooperativa La Esperancita där kaffeföretagens officiella inköpare kommit med vaga löften om köp, tagit med sig några säckar för provsmakning, låtit tiden gå, världsmarknadspriset sjunka och sedan lämnat ett pris långt under det marknadspris som rådde när löftet gjordes.

4.3.3 Sen betalning, eller ingen alls

De höga kostnaderna och en ny odlingscykel som påbörjas innan innevarande års skörd är såld gör att många småbönder ständigt lever på kredit. För att förhindra detta ingår förskottsbetalning i Rättvisemärkt. När köparen och producenten förhandlat fram ett pris ska köparen betala 60 procent av totalsumman i förskott, enligt Rättvisemärkts regler. I verkligheten fungerar det dock inte alltid så.

Kieran Duncan på Rättvisemärkt i Centralamerika, menar att en anledning till detta är att flera köpare inte fått vad de blivit lovade av producenterna och därför slutat med förskottsbetalning. Men han vill ändå understryka att det fungerar för det mesta. Till exempel hade Cooperativa Nahualá redan i inledningen av 2007-års säsong förhandlat fram ett pris långt över världsmarknadspriset för hela sin Rättvisemärkta skörd med två köpare och fått betalt i förskott.

Ett annat problem är att långt ifrån allt det certifierade kaffet säljs som märkt kaffe. Detta innebär att delar av produktionen istället måste säljas som konventionellt kaffe till ett lägre pris än det certifierade, trots de högre kostnaderna det innebär att certifiera kaffet. Enligt Luis Monteroso, på Cooperativa Segundo Julio, upplever medlemmarna detta som väldigt frustrerande.

– När man jobbar med märkt kaffe vill man veta hur mycket man får betalt för det, hur mycket uppköparna tänker köpa och om det är värt att lägga ner tid och pengar på att jobba med just den märkningen.

Även på federationen Fedecocagua, som har mycket mer erfarenhet av detta än Cooperativa Segundo Julio, frågar man sig också varför odlarna ska lägga ner pengar på något som de sedan inte får betalt för.

– Vi betalar mycket för att märka vårt kaffe, men om inte kaffet blir sålt frågar vi oss varför, säger Jesús Alvarado på Fedecocagua. Det enklaste för alla skulle vara om vårt kaffe var certifierat med alla märkningar så att vi kunde sälja till fler uppköpare, eller, vilket vore ännu bättre om vi kunde sälja allt kaffe till en enda uppköpare.

2007 köpte Starbucks en sjundedel av Fedecocaguas sammanlagda produktion som var märkt med C.A.F.E. Practices. Samtidigt sålde federationen en tredjedel av sitt kaffe som hade märkts med Utz Certified, Rättvisemärkt och Rainforest Alliance.

– Vi fick helt enkelt sätta oss och räkna ut hur vi skulle bli av med allt det certifierade kaffet, dock till ett långt lägre pris än vad vi hade räknat med.

Kieran Duncan påpekar att varken Rättvisemärkt eller Rainforest Alliance är några försäljarorganisationer, utan bara certifierar kaffet. Varför vissa odlare får allt sitt märkta kaffe sålt en säsong och inte alls en annan kan han inte svara på.

– Att få sin produkt såld beror på många saker, som kvalité, kundservice, pro-

Kaffeböner på tork på kaffekooperativet Comon Calebals i Guatemala. Foto: Melker Dahlstrand.

ducentens kapacitet, om produkten är ekologisk eller inte, hur bra producenten är på att förhandla, vilken relation man har till sina uppköpare, efterfrågan och givetvis vilken strategi som uppköparen har.

Han hävdar också att det spelar stor roll vilket land produkten kommer från. Och där har guatemalanska producenter en fördel, eftersom kaffe från Guatemala anses vara av hög kvalitet.

4.3.4 Dyra certifieringar

Att certifiera sitt kaffe kostar pengar. Kostnaderna kan bestå av medlemsavgifter och inspektioner, men även nedlagd arbetstid, förbättrad infrastruktur och inköp av material som inte tidigare behövts. En stor anledning till att många odlare tvekar inför att märka sitt kaffe är de höga kostnaderna.

– Det kostar mycket pengar att ha dessa märkningar och dessutom tar det mycket tid att förbereda kontrollerna, säger Luis Monteroso på Cooperativa Segundo Julio. Många av våra medlemmar frågade sig till en början om det verkligen var värt det. Några ville inte märka sina odlingar, men när de såg att vi fick

bra betalt gick de med. Sen blev de naturligtvis sura när vi inte alls sålde lika bra året därpå.

Att ansöka om Rättvisemärkt kostar motsvarande 2 300 SEK. Till detta tillkommer ungefär närmare 19 000 SEK, för en första inspektion, beroende på odlingens storlek och infrastruktur. När ett kooperativ, eller en sammanslutning av kooperativ, väl fått märkningen kostar de återkommande inspektionerna drygt 16 000 SEK per år, beroende på odlingarnas storlek.

– Problemet är priset på alla dessa märkningar, säger Julio Tambriz Guarchás på Cooperativa Nauhalá. Den ekologiska märkningen kostar ungefär lika mycket som Rättvisemärkts. Kontrollen för Bird friendly kostar drygt 12 000 SEK. Det är pengar som vi skulle kunna använda till annat och vi för faktiskt en diskussion med Rättvisemärkt för hur vi kan göra kontrollerna billigare.

På Fedecocagua påpekar man att de faktiska kostnaderna för märkningarna är långt mycket större än bara fakturorna för inspektionerna. I verkligheten står dessa bara för 14 procent av kostnaderna, enligt organisationen. Utöver inspektionerna betalar federationens medlemskooperativ för allt förändringsarbete i fält. Fedecocagua står framför allt för rådgivning och produktion av manualer till medlemskooperativen.

Sammanlagt skulle kostnaderna alltså vara sju gånger större än själva inspektionsavgiften. Med så höga investeringskostnader förväntar sig givetvis Fedecocagua och kooperativens medlemmar att kaffet ska säljas som märkt kaffe, vilket betingar ett högre pris än omärkt kaffe.

På Manos Campesinas är både medlemskooperativen och den administrativa personalen medvetna om kostnaderna för det märkta kaffet, men i längden ser de ingen annan möjlighet än att investera i märkningarna. Chefen för Manos Campesinas, Carlos Reynoso, ser snarare kostnaderna som ett incitament att söka fler finansiärer och mer biståndspengar.

– Ett sätt att spara pengar på märkningarna skulle vara att bara satsa på Rättvisemärkt kaffe, men jag tror att vi skulle förlora på det i längden, säger Miguel Mateo.

Vissa av kooperativen anser dock att försäljningen av märkt kaffe kompenserar för de höga priserna för att bli certifierad. Medlemmarna i Manos Campesinas anser till exempel att det vore rena vansinnet att sälja sitt kaffe omärkt. De menar att uppköparna numera främst efterfrågar märkt kaffe och att detta kaffe oftast ger bättre betalt än det omärkta.

– Det kommer alltid att vara bättre att ha märkt kaffe, menar Carlos Reynoso på Manos Campesinas.

På ett av Manos Campesinas medlemskooperativ, SCIDECO, som i slutet av 2007

ännu inte var certifierat är man medveten om att produktionen kan bli dyrare med märkningar. Men de tror att kostnaderna uppvägs av att de kan sälja mer och höja kvalitén på kaffet.

Carlos Reynoso menar att de pengar man lägger på certifieringar istället skulle kunna användas till marknadsföring, infrastrukturförbättringar och utbildningar. Nu måste de pengarna sökas någon annanstans. En annan konsekvens av de ökade kostnaderna för märkningarna är att de små och ofta fattiga, kaffeproducenterna i Guatemala blir än mer beroende av bistånd. På Manos Campesinas står biståndspengar för en stor del av budgeten.

Fedecocagua, som är en storproducent av kaffe, får stort stöd av utländska biståndsgivare. Mycket av stödet, bland annat från Kooperation Utan Gränser, går till stöd och utbildningar för kooperativen för att de ska kunna utveckla sina odlingar, i enlighet med de olika märkningarna. Ett exempel är lön till en tekniker som kan hjälpa till i den processen. Även den kooperativa federationen FECCEG är beroende av bistånd för att klara utgifterna.

Enligt Kieran Duncan är kostnaden för inspektionerna per kilo kaffe långt mycket högre i Guatemala än i Brasilien, av den enkla anledningen att odlingarna per producent är större i Brasilien.

– I Guatemala kostar nog inspektionerna cirka 50 SEK per säck à 60 kilo, och då överdriver jag inte.

Han anser till och med att de dyra inspektionerna talar för att man borde slå ihop dem.

– Personligen tycker jag att Rättvisemärkt och det ekologiska kaffet borde kontrolleras vid samma tillfälle och av samma företag eller organisation. Då skulle producenterna spara massor av tid och pengar. Varför inte låta samma företag som kontrollerar Rainforest Alliance och Utz Certified utföra inspektionerna? Och varför kan man inte låta certifieringsorganet Mayacert utföra Rättvisemärkts kontroller i Guatemala, till exempel?

Men han är noga med att säga att detta är hans personliga åsikt och inget som Rättvisemärkt eller FLO-Cert står för. Han misstänker till och med att FLO-Cert kanske inte alls tycker som honom, då man är rädd för konkurrens.

4.3.5 Fördelar med märkningar

Trots kostnader, osäkra försäljningssiffror, höga krav och mer arbete tycks de flesta bönder som uttalar sig i denna rapport se på märkningarna som något som visserligen är krävande, men som ändå på lång sikt gynnar dem.

– Man anpassar sig och i längden är det ju rätt bra, säger Enrique Morales, på Cooperativa Segundo Julio. Nu jobbar vi så att vi motverkar erosion, ger bra

Att ställa om till ekologisk produktion innebär ofta ett ekonomiskt risktagande för de familjer som odlar kaffe. Foto: Claudio Vasquez Bianchi.

med skugga åt kaffebuskarna och ser till så att inte vattendragen rinner för nära odlingarna. Det skapar ju en bättre miljö för oss själva.

På Cooperativa Segundo Julio är man överens om att kraven från Rainforest Alliance gjort att kooperativets medlemmar återgått till miljövänliga odlingsmetoder som de använt tidigare, men som de glömt bort när jakten på pengar och större produktion gått ut över kvalitén.

– Tidigare gav vi plantorna vad som helst, utan att tänka på vad som behövdes och verkligen var nödvändigt. Nu tar vi mycket större hänsyn till exakt vad plantorna och jorden behöver. Vi jobbar mycket mer hållbart idag.

– Ju fler märkningar vi har desto fler och bättre affärer gör vi. Vi vet ju inte vad som händer imorgon, så det är bra att vara förberedda för allt. Har vi fler märkningar ökar förutsättningarna för att vi ska få kaffet sålt, säger Luis Monteroso.

4.4 Certifieringen

I Guatemala finns det ett flertal företag som utför inspektioner åt de olika märkningarna för att se till att producenterna uppfyller alla kriterier.

Det största kontrollorganet är Fundación Interamericana de Investigación Tropical (FIIT), som i Guatemala utför kontroller åt bland annat Rainforest Alliance, C.A.F.E. Practices och CCCC. Mayacert utför kontroller åt bland annat Utz

Certified, Nespresso, Bird Friendly och ekologiskt kaffe. Även BioLatina och BCS Öko-Garantie utför kontroller för ekologiskt kaffe. Rättvisemärkt har sitt eget oberoende kontrollorgan, FLO-Cert, som utför kontrollerna åt Rättvisemärkt i hela världen. Ingen av märkningarna är identiska. Alla har olika uppförandekoder och kräver därför olika inspektioner. Ibland genomför dock samma företag kontroll åt olika märken, något som innebär besparingar och är värt att ta hänsyn till.

Generellt tar en inspektion av ett kooperativ ett par, tre dagar beroende på hur stora odlingarna och anläggningarna som ska inspekteras är. På Cooperativa Nauhalá tar de två-tre dagar att kontrollera det Rättvisemärkta kaffet respektive det ekologiska. I kontrollen av det ekologiska kaffet ingår även kontroll av Bird friendly-märkningen, vilket gör att certifieringsarbetet drar ut på tiden.

Kooperativet får varje år också besök av Guatemalas jordbruksdepartement som gör kontroller i enlighet med landets standard för ekologiska produkter. Den kontrollen är dock gratis.

För att förbereda sig inför inspektionerna har Cooperativa Nahualá fyra egna inspektörer som utför inspektioner i förväg. Detta för att finna eventuella fel som kan åtgärdas innan de externa inspektörerna kommer. Om interninspektörerna hittar fel som inte kan åtgärdas utesluts just den odlaren ur säsongens kontroll, för att inte påverka hela kooperativets märkning.

– FLO-Cert tittar på hur vi använder premien, går igenom våra register och all administration, säger Sebastián Xol på Cooperativa Nauhalá. De intervjuar flera olika medlemmar och tittar även på hur vi jobbar med miljön. De ekologiska inspektörerna jobbar ungefär likadant, men lägger mycket större vikt på hur det ser ut på och runt odlingarna.

Kontrollerna är stenhårda, menar kaffeodlarna. Inom FECCEG där Cooperativa Nauhalá ingår utför även federationens administrativt ansvarige, Juan Humberto, en förkontroll på varje medlemskooperativ.

– Inspektörerna kollar varenda planta, säger Rogelio Montejo, kassör i FECCEG:s styrelse och kaffeodlare. De går igenom alla odlingar, buskarna och gödslingen. Vi måste gå igenom allt det i förväg. Det tar mycket tid. I början klagade många över att de skulle jobba med massa regler som de tyckte var knäppa och meningslösa, men idag, flera år senare inser de vikten av det.

Sedan märkningarna anpassat sig något mer till småproducenternas verklighet har också kontrollerna blivit bättre, menar Jesús Alvarado på Fedecocagua. C.A.F.E. Practices har tydligen infört kontroller som ser olika ut beroende på storleken på den producent som ska inspekteras. Detsamma gäller Utz Certified, som tidigare hade som krav att till exempel barnen till alla anställda skulle få sin utbildning betald av arbetsgivaren, ett krav som lika lite som egna sovrum med dusch åt arbetarna hörde hemma i de små familj jordbrukens värld. FLO-Cert:s

kontroller har å sin sida blivit tuffare och mer komplicerade sedan man infört miljökrav (icke att förväxla med den ekologiska märkningen).

När Rainforest Alliance får en förfrågan från en producent att denne vill få sitt kaffe märkt med Rainforest Alliance ger organisationen alla papper och uppgifter om producenten till FIIT. Detta organ tar i sin tur fram en plan för hur inspektionen ska gå till och vad den ungefär kommer att kosta.

Inspektionen inleds med ett möte mellan inspektörerna och representanter för den grupp som ska kontrolleras. Inspektörerna förklarar hur inspektionen ska gå till och svarar på frågor. Sedan går de genom odlingarna och infrastrukturen. Slutligen tittar inspektörerna på den administrativa biten.

När inspektionen i fält är klar tar Rainforest Alliance ställning till vad inspektörerna kommit fram till och fattar beslut utifrån det. På de punkter där något måste åtgärdas får gruppen en tidsperiod inom vilken åtgärderna måste vara klara. Nästa inspektion görs ett år senare.

När det gäller C.A.F.E. Practices får de producenter som uppfyller 90 procent av märkningens krav dispens och inspektionerna görs bara vartannat år.

Hur mycket inspektionerna kostar beror mycket på hur lättillgängliga odlingarna är samt hur många inspektörer som kommer. Ibland kan det ta upp till en vecka om odlingarna är utspridda på bergssluttningarna i norra Guatemala. Vill en producent ha både Rainforest Alliance och C.A.F.E. Practices märkningar skickar de dubbelt så många inspektörer som kan jobba oberoende av varandra. Det blir alltså dubbla personalkostnader, men transportkostnaderna per kontroll minskar till hälften.

– Därför måste man organisera de grupper som ska kontrolleras och göra det så praktiskt som möjligt för både dem och inspektörerna. Vi behöver ju inte kontrollera alla medlemmar i en grupp, utan kan börja med dem som kommit längre och sedan ta de andra året därpå. Ibland är det så att vissa odlare behöver längre tid på sig att anpassa sig, säger Enrique Mena på Rainforest Alliance.

Jesús Alvarado på Fedecocagua påpekar att märkningarnas regelverk och uppförandekoder är gjorda i Europa och USA, långt ifrån myllan bland kaffebuskarna. De som tar fram regelverken tar, enligt honom, inte hänsyn till att förutsättningarna ser olika ut hos olika producenter. Därför är kriterierna bättre anpassade till storproducenter, där likheterna mellan olika producenter är större. Certifiering av Rättvisemärkt kaffe görs däremot inte av stora kaffeplantager utan enbart på mer småskaliga kaffeodlares produktion.

4.4.1 Ekologisk och uthållig märkning

Ofta är det så att en kaffeodling som under lång tid behandlats med kemiska besprutningsmedel och konstgödsel ger en mindre skörd under de första åren när odlingen ställts om till ekologiskt kaffe. Många bönder i Guatemala talar om

en halvering av produktionen. Innan omställningen är klar får heller inte kaffeskörden säljas som ekologiskt och ta del av det högre priset som ekologiskt kaffe ger. Det innebär en stor ekonomisk risk för småskaliga, ofta fattiga kaffebönder.

Det är tänkt att det ekologiskt odlade kaffets högre pris ska motverka den eventuellt mindre skörden något, men om grannen fortfarande odlar konventionellt med kemikalier, får en större skörd och säljer till ungefär samma pris kan satsningen på ekologiskt kaffe kännas som att kasta pengarna i sjön.

När kaffepriset är högt, som 2007, slutar många kaffebönder att odla ekologiskt. Anledningen är att kostnaden för märkningen och den tid det tar att ta fram ekologiskt gödsel anses överstiga den extra inkomst märkningen ger. Om det sedan inte finns någon skillnad i inkomsterna mellan ekologiskt kaffe och konventionellt kaffe – eller om det rent av blir lägre – minskar motivationen ytterligare.

Att odla ekologiskt kräver långsiktigt tänkande. Konventionellt kaffe måste odlas ekologiskt i minst tre år innan kaffet kan bli ekologiskt märkt. Under tre år hinner marknadspriset på kaffe förändras mycket och ingen vet hur priset på kaffet kommer att vara om ytterligare tre år. Det blir därför ett problem för många bönder som lagt ner flera år på att ställa om sitt jordbruk till ekologiskt och därefter åter väljer att gå tillbaka till konventionell odling. Om odlaren sedan ångrar sig på nytt, börjar proceduren om igen med tre års väntan innan kaffet kan få ekologisk märkning.

Rainforest Alliance uppfyller inte kraven för ekologiskt kaffe. Enrique Mena, på Rainforest Alliance, tycker sig dock se att flera av de producenter som fått sina odlingar certifierade av Rainforest Alliance gradvis minskar användningen av kemikalier. En fördel med att inte använda kemikalier är att man sparar pengar eftersom man slipper köpa in dyra bekämpningsmedel.

Förutom det faktum att omställningen till ekologisk odling på kort sikt kan ge en förlust är också storleken på efterfrågan en viktig faktor. Guatemalas nationella förening för kaffeodlare, Anacafé, har statistik som visar att omvärldens efterfrågan på ekologiskt kaffe inte har varit så stor som många kaffeimportörer förutspått. Kaffeimportörerna har bett om mer ekologiskt kaffe, men har sedan tvingats dra ner på inköpen från bönderna och dessa har gått med än mer förlust.

Européerna har initialt inte alls visat sig så villiga att dricka ekologiskt kaffe som många bedömare trott. I USA är det först nyligen som konsumenterna börjat köpa ekologiskt kaffe. Så nu när efterfrågan vänder uppåt har antalet producenter av ekologiskt kaffe i Guatemala minskat på grund av flera dåliga år med låg efterfrågan.

På Cooperativa Segundo Julio, som valt att certifiera enligt Rainforest Alliances kriterier och inte satsa på ekologiskt, är odlarna medvetna om fördelarna med ekologiskt kaffe. Men de anser att Rainforest Alliance utgör ett sätt att odla miljövänligare, samtidigt som det är mer kommersiellt bärkraftigt. Odlarna har svårt

att föreställa sig hur de skulle kunna odla fritt från kemikalier utan att gå med förlust.

De försöker framställa ekologisk gödsel som komplement till konstgödseln, men det krävs mycket mer ekologisk gödsel per planta än konstgödsel. Tio kaffebuskar som odlas ekologiskt behöver ungefär 46 kilo ekologiskt framställd gödsel per år. Tio plantor som lever på syntetiskt framställd gödsel behöver drygt 35 kilo gödsel.

Priset på ekologisk gödsel i handeln är mycket högre än på konstgödsel, men i det långa loppet kostar det inte särskilt mycket att framställa ekologisk gödsel, särskilt om man återanvänder kaffebönornas skal. Jämfört med odling av andra grödor används det förhållandevis lite besprutningsmedel på kaffeodlingar. Däremot är användningen av konstgödsel hög. Så i grund och botten bör man främst fokusera på gödseln vid omställningar från konventionellt till ekologiskt kaffe.

En annan viktig faktor när det gäller odling av ekologiskt kaffe är odlingens tillgänglighet och hur mycket tid bonden lägger ner på sin odling.

– Man får komma ihåg att olika producenter och organisationer jobbar på olika sätt, säger Miguel Mateo på Manos Campesinas. I vissa fall ligger odlingarna otillgängligt och med dålig tillgång till transporter. Sådana odlingar växer oftast mer naturligt än odlingar som ligger lättillgängligt där producenten kan jobba varje dag och lägga ner mer tid och pengar på sina buskar.

Miguel Mateo menar är att det är enklare att ställa om till ekologisk produktion på mindre odlingar som fått växa lite av sig själva utan mycket översyn. Större odlingar, där producenter och anställda jobbar mycket med att få en stor skörd, har under åren ofta blivit beroende av besprutningsmedel och konstgödsel. En omställning på stora odlingar ger inledningsvis större förluster än på de små.

På gården La Florida och på kooperativen Cooperativa La Esperancita och Cooperativa Nahualá har bönderna aldrig använt kemikalier. Det enda undantaget var under 1990-talet då La Esperancita ingick i ett EU-finansierat projekt och när La Florida var en storproducerande kaffeplantage, men det är över tio år sedan. Nu är produktionen hos alla tre ekologisk och de arbetar med att ta fram ekologisk gödsel för att öka sin produktion än mer.

På FECCEG säger Rogelio Montejo att ”man måste så för att kunna skörda senare”. I hans kooperativ var det många som klagade när skördarna blev mindre efter omställningen till ekologiskt kaffe, men de minns alla åren när kaffepriset var extremt lågt. Då var den extrapremie som Rättvisemärkt ger för det ekologiska kaffet en skänk från ovan. Målet är att ställa om ett par odlingar i taget tills hela kooperativets produktion är ekologisk.

– Miljövänligt är bra i grunden, säger Julio Hernandez Perez från La Esperancita.

Med alla kostnader går vi väl egentligen plus minus noll med ekologisk odling, men vi hjälper miljön och så sparar vi pengar eftersom vi inte köper besprutningsmedel och gödsel.

Kieran Duncan på Rättvisemärkt Centralamerika har svårt att se några nackdelar över huvud taget med ekologiskt kaffe. Rättvisemärkt uppmuntrar alla sina odlare att även odla ekologiskt.

4.5 Marknad

Den största delen av kaffet från Guatemala säljs till USA, där kafékedjan Starbucks är en stor kund. Guatemala exporterar också mycket kaffe av hög kvalitet som påstås vara ”odlat på hög höjd, enligt urgamla metoder och plockat för hand”. Det kaffet är dock sällan certifierat, utan istället sannolikt odlat med hjälp av kemikalier på någon storplantage eller av småbönder som sålt till coyotes.

I samband med kaffekrisen i början av 2000-talet när tusentals småbönder tvingades lämna både kaffeproduktionen och de egna jordbruken inledde Guatemala, tillsammans med internationella biståndsgivare och kreditinstitutioner, en satsning på kvalitet och certifierat kaffe. Det visade sig dock att den internationella efterfrågan på ekologiskt kaffe inte blev så stor som man trott, vilket ledde till att fler producenter tvingades lägga ner sin produktion när de inte kunde betala sina lån.

Det var först sedan Rättvisemärkt hade startat sin verksamhet som de började dyka upp andra märkningar i landet, och under de sista åren har en uppsjö av märkningar dykt upp och efterfrågan ökat. Samtidigt har produktionskostnaderna och konkurrensen ökat. Många menar att en lösning på den tuffa situationen för många småbönder skulle vara den lokala marknaden. Idag säljs bara kaffe av sämre kvalitet, inte lämpligt för export, inom det producerande landets gränser.

På Guatemalas nationella förening för kaffeodlare, Anacafé, har man presenterat ett förslag för landets regering som går ut på att alla statliga institutioner, verk och myndigheter borde köpa certifierat kaffe av exportkvalité. Kaffeböndernas ökade intäkter skulle i så fall vida överstiga alla bistånds- och kreditprojekt som staten genomför varje år. Hittills har dock regeringen sagt nej.

4.6 Storjordbruk

De guatemalanska småbönderna odlar kaffe på så små ytor som en halv till två-tre hektar. Detta kan tyckas oekonomiskt om man jämför med Brasilien och Vietnam, där småbönderna har långt större odlingar. Tidigare har kaffet i Guatemala också producerats på stora plantager på flera hundra hektar kaffe där säsongsanställd arbetskraft, som ofta tvingats bo under vidriga förhållanden, skördat.

De senaste årens pressade priser och ökade konkurrens har emellertid medfört att de guatemalanska storgods där det odlas kaffe gått allt sämre. Efter kaffekri-

sen i början av 2000-talet gick inte bara många småbönder i konkurs, utan även stora plantager. Lösningen för hela Guatemala har varit att satsa på hög kvalitet och lägre produktion.

På den kooperativa kaffefederationen Fedecocagua menar man att i och med att fokus främst ligger på kvalitet är det mer ekonomiskt att satsa på mindre producenter. Som nämnts tidigare är det också svårare för storgodsen att snabbt ställa om till ekologisk produktion.

Storgodsen i Guatemala kan inte konkurrera med dem i Brasilien. På Fedecocagua påminner man också om de eländiga anställningsvillkoren och levnadsförhållandena som rådde och ibland fortfarande råder på landets stora kaffegårdar.

Medlemmarna i SCIDECO på kooperativet La Florida berättar att runt byn Colomba, i regionen Quetzaltenango finns 104 stora gårdar med över 100 år på nacken. Flera av dem har lagt ner sin produktion, bland annat La Florida som nu tagits över av dem som tidigare var anställda på gården. De vittnar om att lönerna på plantager i Guatemala idag är ungefär två tredjedelar av den lagstadgade minimilönen. De anställda lever i dåligt underhållna baracker.

Säsongsarbetarna på de små familjeodlingarna äter vid samma bord och sover i samma rum som sina arbetsgivare. Arbetsgivaren vet att nästa gång kan det vara han eller hon som måste ta jobb som säsongsarbetare hos den person som hon nu anställt. De är fattiga, men alla delar samma levnadsvillkor.

5 Brasilien

5.1 Tre bröder med känsla för kaffe

De står nere vid en parkeringsplats, de tre bröderna Paiva med hattar som skyddar mot den varma solen. Tre unga män som är stolta över vad de åstadkommer. De skyfflar något som ser ut som svart jord i plastsäckar. Men det är inte jord, det är ekologisk gödsel.

– Vi köper den, för den är ganska komplicerad att framställa, säger Marcel, den äldste av bröderna. Den innehåller bland annat grenar från kaffebuskar, kol, rester från sockerrör och kaffesump. Den har komposterats för att mikroorganismerna ska få arbeta och förbättra den.

Brödernas kaffeplanteringar ligger på en bergssluttning med en svindlande vacker utsikt över en dalgång. Kaffebuskarna står i prydliga rader. Här och där skyddar ett bananträd i slutet av en rad buskarna från vinden. Plantagen är stor, men bröderna verkar ha personlig kännedom om varje buske. En planta ser lite ynkelig ut. Marcel förklarar att de ännu inte vet vad problemet är. Kanske är det brist på ett näringsämne, eller så är den angripen av någon sjukdom.

När de lät märka sitt kaffe enligt Rättvisemärkts krav för fyra år sedan försökte de ställa om omedelbart till ekologisk odling. Men det höll på att ta en ände med förskräckelse. Produktionen sjönk snabbt. Nu går de istället över till ekologiskt kaffe på en odling i taget och skördarna är numera oftast större än tidigare.

– Vi är fortfarande inne i en lärandeprocess, säger Marcel som just börjat en kurs på en lantbruksskola i närheten. Man måste göra jordanalyser och se vad som fattas i jorden. Man ska också analysera vissa spårämnen. Det är jättespännande. Man skiljer mellan snabblösliga och mer långsamt lösliga ämnen.

Ekologisk odling går bland annat ut på att använda näringsämnena som löses upp mer långsamt i marken, jämfört med konstgödsel. En forskare har visat att växterna inte kan ta till sig de snabblösliga ämnena genast. De blir därför offer för olika skadeinsekter, som är ute efter de ämnen som ännu inte tagits upp av växten.

Marcel verkar kunna tala i timmar om hur bröderna ska kunna utveckla sina odlingar. Han talar om olika sätt att tillverka skilda sorter av ekologisk gödsel. Ett sätt går ut på att koka ris med salt och sedan lägga det i jorden i 24 timmar. Det färgas där i alla regnbågens färger av mikroorganismer och skyddar plantorna mot skadedjur.

Men livet på plantagen är inte bara experiment, det är mycket arbete:

Brasilien är världens största kaffeproducent. Sverige importerar nästan hälften av sitt kaffe från Brasilien, främst från delstaten Minas Gerais (de mörka områdena på kartan).

– Nu utför vi ett tungt arbete med att fördela gödsel på plantorna, men tyngst är det under skörden. Vi börjar sju på morgonen och håller på ända till kvällen. Vid två-tiden på eftermiddagen, när det är som varmast, brukar vi gå ner och hjälpa våra fruar att torka bönorna. Sedan går vi upp hit igen och arbetar vidare. Kaffet torkar i 15 dagar, sen bär vi det till vårt lager. Därefter tar vi bort skalet med en maskin och tar bönorna till COOPFAM. Skördetiden varar i fyra-fem månader och då arbetar vi dygnet runt. Fast på söndagarna arbetar vi inte på fältet utan bara nere i torkningen.

Bröderna har ärvt plantagen efter sin pappa. Mellanbrodern Marcio visar huset där han bor, ett stort modernt hus han byggt själv med fem rum. Allt är fräscht med nya möbler och leksaker för de två döttrarna. Alla tre bröderna har rejäla hus och verkar nöjda med sina strävsamma liv.

Marcio är stolt över att odla ekologiskt och att vara medlem i kooperativet.

– Nu arbetar vi i grupp, vilket gör att vi lär oss mer, vi får gå på kurser och

utveckla våra kunskaper. Kooperativet har även sociala projekt, vilket gör att vi deltar i att förbättra samhället. Dessutom skyddar vi jorden åt framtida generationer.

5.2 Bakgrund

Brasilien är världens i särklass största kaffeproducent. År 2007 stod Brasilien för 30 procent av kaffeproduktion. Den största delen av den brasilianska produktionen återfinns i delstaten Minas Gerais, som svarar för drygt 40 procent av den sammanlagda produktionen och nästan all produktion av kaffebönan arabica. Delstaten Espirito Santo, som ligger i anslutning till Minas Gerais, är näst störst, med omkring en fjärdedel av produktionen: här odlas främst kaffebönan robusta, som har lägre kvalitet än arabicabönan. I Sverige konsumeras främst arabicakaffe, dock används robusta i espresso.

I Minas Gerais sker merparten av kaffeproduktionen i södra Minas, där har kaffe odlats i generationer. Här finns, jämfört med övriga Brasilien, en relativt jämn fördelning av jordinnehavet. Egendomar som vardera är mindre än 10 hektar står för 43 procent av jordbruken, de mellanstora, mellan 10 och 100 hektar, står för 48 procent och bara sju procent är större än 100 hektar. Den låga andelen storjordbruk anses bero på att egendomarna efterhand delas upp mellan arvingarna.

I Espirito Santo är andelen mellanstora jordbruk något större, cirka 60 procent, och andelen småjordbruk kring 30 procent.

5.3 Märkningarna

5.3.1 Priset på kaffe

Precis som de små kaffeodlarna i Guatemala har Coopervitaes medlemmar i Nova Resende sett sig tvungna att använda Rättvisemärkts sociala premie till att betala odlarna mer, istället för att plöja ned pengarna i sociala projekt. Detta beror på att det pris odlarna får för sitt kaffe skiljer sig så lite från priset på konventionellt kaffe.

Man är medveten om att det inte är så som Rättvisemärkt tänkt att premien ska användas, men rent praktiskt är det möjligt, eftersom beslutet om hur pengarna ska användas fattas demokratiskt på ett årsmöte, vilket är det krav Rättvisemärkt ställer.

– Vi känner oss lite bekymrade, för tanken med denna premie var att den skulle användas till sociala projekt, säger man på kooperativet. Men det går inte, vi behöver den för att betala våra medlemmar eftersom det inte finns några pengar över. Det är premien som räddar oss, skulle dollarn sjunka ännu mer skulle det vi får svårt att klara oss.

Eftersom Rättvisemärkt kaffe endast gett en liten vinst i jämförelse med konventionellt kaffe har det blivit svårare att övertyga andra odlare att märka sitt kaffe

I Brasilien utgör växelkursen det kanske största hotet för de bönder som säljer kaffe för export.
Foto: Melker Dahlstrand/IKON.

med Rättvisemärkt. ”Varför ska vi sluta med gifterna bara för att rädda någon fågel?” undrar många.

Tjugo personer har uteslutits för att de inte levererat kaffe till kooperativet. De har sålt till andra som gett dem ett bättre pris.

I Poço Fundo har COOPFAM däremot lyckats finansiera flera sociala projekt med

hjälp av premien. För närvarande går cirka 20 procent av medlen till externa projekt, medan resten spenderas på interna projekt, som till exempel tandläkar- eller läkarbesök. Inom kooperativet finns dessutom både en kvinno- och en ungdomsgrupp som tar del av dessa pengar. Huvuddelen av premiepengarna går dock till utgifter för administration och maskininköp.

Luis Adalto Oliveira beskriver de externa projekten:

– I början av varje år genomför vi ett möte där vi bestämmer hur premien skall fördelas. En del projekt riktas direkt till medlemmarna i kooperativet, andra vänder sig till samhället i stort.

För närvarande pågår tre externa projekt. Dessa består av ett ålderdomshem, ett undervisningskooperativ för både vuxna och barn samt ett projekt som ger ett hundratal fattiga barn i kommunen mat, dataundervisning och hjälp med att sälja tavlor som man målat.

Men även om den sociala premien fungerar väl oroar sig medlemmarna för den kraftigt varierande växlingskursen.

– Priset på Rättvisemärkt kaffe borde vara lite högre. Förut var prisskillnaden mot den vanliga marknaden större. För Rättvisemärkt kaffe får vi ungefär motsvarande 900 SEK per säck (60 kilo i Brasilien jämfört med 46 kilo i Guatemala) vilket är ungefär lika högt som marknadspriset, säger Marcio de Paiva Gonzales.

Luis Adalto Oliveira tillägger:

– Den största fienden för familj jordbruk som arbetar för export är växlingskursen. Just nu är realen stark och dollarn svag och våra priser är satta i dollar, medan våra utgifter är i real. Flera av dem som har odlat Rättvisemärkt kaffe har upptäckt att de inte tjänar så mycket mer än de gör på odlat konventionellt kaffe om växelkursen är dålig. Då vill de hellre använda konstgödsel och kemiska bekämpningsmedel och sälja på den vanliga marknaden.

Den höga växlingskursen för realen ställer till problem. Det gjorde att vinsten 2008 blev väldigt liten. Rättvisemärkt anpassar sitt garantipris efterhand, men anpassningen är långsam och när priset väl höjs har produktionskostnaderna redan höjts. På Coopervitae skulle man vilja att det fanns en fast skillnad mellan världsmarknadspriset och Rättvisemärkts pris så att man alltid fick mer betalt för Rättvisemärkt än för konventionellt kaffe.

5.3.2 Sen betalning, eller ingen alls

Många småskaliga kaffeodlare har tagit lån för att kunna finansiera sin verksamhet. Därför står de ofta i skuld till kooperativen och måste sälja fort och därmed till ett lägre pris, enligt Luis Adalto Oliveira på COOPFAM. På COOPFAM betalar man sina medlemmar tidigare, vilket gör att odlarna får bättre betalt. Men så är det inte på Cooperavitae.

– Det är ett av våra största problem, säger Claudio Baguião Filho, som är sekreterare i kooperativets styrelse. Det kan ta upp till sex månader innan pengarna kommer. Det är mycket byråkrati, och vi behöver snabbt rörelsekapital till den första gödslingen av den nya sådden.

Ytterligare risker med att betalningen dröjer är att världsmarknadspriset förändras, och att dollarn sjunker mot realen. Odlarna kan därför få mindre betalt än om de fått betalt i förväg.

Nu har Cooperavitaie genom statliga lån fått garantier så att de kan betala ut pengar tidigare till några av medlemmarna. Dessutom har några köpare gått med på att betala i förväg, innan leveranserna är gjorda.

I Rättvisemärkt ingår det att odlarna ska få 60 procent av det förhandlade priset för en skörd betald i förväg, men liksom i Guatemala fungerar det inte alltid så i den brasilianska verkligheten.

5.3.3 Dyra certifieringar

Både Cooperavitaie och COOPFAM betalar knappt 18 000 SEK om året för Rättvisemärkt. Inget av kooperativen har något att anmärka på när det gäller själva certifieringsarbetet. Certifieringen är besvärlig och kräver en del pappersarbete, men samtidigt innebär detta också att kooperativen utvecklas.

Leonardo Carvalho från organisationen Ecojus, som jobbar med rättvis handel i Brasilien, har en kritisk synpunkt:

– Vi uppfattar att FLO-CERT inte är så flexibla. Även om vi kan visa att allting står rätt till så kräver de vissa speciella dokument. Om ett kooperativ har andra dokument som visar det FLO-CERT vill ha fram krävs kooperativen ändå på exakt de dokument som FLO-CERT efterfrågar. Det räcker inte om man har gjort ett bra, väl dokumenterat arbete.

Det råder enighet på båda kooperativen om att FLO-Cert ibland ser mellan fingrarna på vissa kooperativ, medan de är hårdare mot andra. I stort verkar alla ändå rätt nöjda med certifieringsarbetet.

Det finns ett flertal organisationer som arbetar med den ekologiska certifieringen. De största är BCS Öko-Garantie, Institute for Marketecology (IMO), och Instituto Biodinamico de Brasil (IBD). BCS Öko-Garantie inspekterar både Cooperavitaie och COOPFAM. Inget av kooperativen har något att anmärka på arbetet. De är visserligen dyrare och tar mer tid än FLO-Certs inspektioner, men samtidigt anser man i båda kooperativen att detta är naturligt, eftersom certifieringen för ekologiskt kaffe är mer komplicerad.

– Vi har inga stora problem med de ekologiska certifieringarna. Kostnaden är

Omställningen till att odla ekologiskt kan ta flera år, men därefter kan skördarna ofta ge lika mycket kaffeböner som tidigare. Foto: Melker Dahlstrand/IKON

hög, men hade vi inte blivit inspekterade som grupp och hade vi inte känt ömsesidigt förtroende, kunde det blivit ännu dyrare, säger Luis Adalto Oliveira.

Man är överens om att två certifieringar är ganska dyrt och Leonardo Carvalho har ett förslag:

– Det finns en diskussion i Brasilien om att förena olika certifieringar, både Rättvisemärkt och den ekologiska märkningen. För Rättvisemärkt finns det bara FLO-CERT, stora certifierare som BCS eller IBD skulle kunna sköta certifiering för både Rättvisemärkt och ekologiskt kaffe. Det skulle minska kostnaden, man skulle till exempel slippa dubbla kostnader för resor.

5.4 Certifieringen

5.4.1 Inspektionerna

Fabiana Ikeda är företagsekonom och arbetar på uppdrag åt FLO-Cert, den organisation som genomför inspektioner och certifierar åt Rättvisemärkt. Det är hon som genomför nästan alla Rättvisemärkts inspektioner i Brasilien.

– Det finns två olika inspektionsformer, den första kontrollen respektive den årliga kontrollen. Redan vid den första kontrollen har man passerat en process där vårt kontor efterfrågar ett antal dokument. Om det finns tveksamheter frågar kontoret efter fler beskrivningar. Sedan gör vi det första besöket. Förutom de vanliga kriterierna har jag då också med mig en lista på saker jag ska ta upp som gäller just dem jag ska besöka. Under de årliga besiktningarna följer vi en lista med sociala, ekonomiska och miljömässiga kriterier som odlarna ska leva upp till. Vi har också en lista på hur arbetsvillkoren ska se ut, säger Fabiana Ikeda.

Rättvisemärkt har vissa minimikriterier och andra kriterier som bör uppfyllas på längre sikt. För att se om kriterierna är uppfyllda granskar FLO-Cert dokument och genomför både gruppintervjuer och individuella intervjuer. Störst fokus läggs på dokumenten.

En kontroll av en organisation med 50 odlare tar ungefär två dagar första gången. De årliga inspektionerna tar sedan ungefär en och en halv dag. Om organisationerna är större eller innehåller flera mindre organisationer, som en paraplyorganisation, tar en inspektion upp till fem-sex dagar och kan även kräva återbesök.

– Kostnaden för en kontroll beror på organisationens storlek och hur många olika produkter man producerar. För en organisation med 50 småodlare och en produkt kostar det ungefär 13 000 SEK. Ska ytterligare en produkt kontrolleras kostar det 18 600 SEK. Har man en lokal för att bearbeta produkten blir det ytterligare kostnader. Detta pris är för den första kontrollen. De återkommande inspektionerna är lite billigare.

Fabiana Ikeda menar att kontrollerna visserligen är ganska komplicerade, men håller inte med om att de skulle vara onödigt byråkratiska. Hon säger att det är bra om kooperativen har de papper FLO-Cert ber om oavsett om kooperativen ska certifieras eller inte.

På certifieringsorganet IMA Flora, som utför inspektioner åt Rainforest Alliance, menar man att den största utmaningen för odlarna är kostnaderna för inspektio-

ner. Någon fast avgift finns inte, utan priset avgörs av odlingarnas tillgänglighet. Ju längre bort en odling ligger desto dyrare blir det på grund av resekostnaderna.

Edson Roberto Teramoto på IMA Flora, understryker att alla kriterier inte måste uppfyllas för att en odling ska bli certifierad. Han påpekar att hittills har inte någon grupp som IMA Flora certifierat förlorat märkningen. Däremot har ett par grupper gett upp. Exakt varför är oklart. Det kan vara för svårt eller för dyrt.

– I början lyckas odlarna nästan alltid minska användandet av bekämpningsmedel. Det minskar deras utgifter. Förr eller senare når de dock en nivå där de inte längre har möjlighet att minska användningen mer. Det är en utmaning för dem. Då måste de börja använda nya tekniker som inte industrin rekommenderar. Problemet är att det inte finns ett färdigt recept, man kan inte kopiera andra ekologiska producenter till hundra procent. Dessutom kan vi på IMA Flora inte gå in och arbeta som hjälpande jordbrukstekniker, vi kan bara säga hur man skulle kunna göra. Vi kan diskutera, men inte rekommendera, för då hamnar vi i en intressekonflikt där vi får dubbla roller, som både rådgivare och inspektörer.

5.4.2 Ekologisk märkning

Till skillnad från de många små kaffekooperativen i Guatemala tycks inte de två kooperativen i Nova Resende och Poço Fundo ha några större problem med sina ekologiska odlingar. De är till och med de enda kooperativ, anslutna till Rättvisemärkt i Brasilien, som också producerar ekologiskt kaffe, vilket ur marknadsföringssyfte är en stor fördel.

Precis som för Rättvisemärkt kaffe tillkommer en premie för det ekologiska kaffet på lite mer än 300 SEK per 60 kilo producerat kaffe. Men kooperativens medlemmar håller med sina guatemalanska kollegor om att övergången från konventionell odling till ekologisk inte är lätt.

– Det stora problemet är att när man går över till ekologisk odling minskar produktionen, säger Gastão Goulart, som är agronom och på frivillig basis stöttar Cooperavita. Därför krävs det rådgivning för att hjälpa dem att se vad som är fel och visa vilka möjligheter som finns.

Marcio de Paiva Gonzales beskriver sina erfarenheter:

– Förut använde vi konstgödsel som innehöll kalium, fosfor och kväve. Vi försökte att gå över till ekologisk odling för fyra år sedan, men då blev skörden mycket dålig och vi fick stora skulder. Vi gick då över till konstgödsel på en del av odlingen och ekologiskt gödsel på de andra. Nu börjar det fungera och vi håller på att föra över allt till ekologisk odling. Det finns till med delar av den ekologiska odlingen som ger mer än vad den konventionella gjorde. Omställningen går sannerligen inte på en dag, utan det är en process som tar flera år.

Marcio de Paiva Gonzalez menar också att de ekologiska plantorna behöver mer näring och att den ekologiska gödseln är ungefär 20 procent dyrare än det synte-

tiska. Däremot så har de slutat med det kemiska bekämpningsmedlet, vilket har varit bra för ekonomin.

Han påpekar att priset för ekologiskt kaffe är för lågt, med tanke på att det krävs mer arbete än för konventionellt kaffe.

– När realen var billigare fick vi mer för kaffet, då var en dollar värd fyra real, nu är den nere i 1,80. Visserligen kompenserar det högre priset för det ekologiska kaffet för att vi får använda mycket gödsel, men vårt arbete blir så mycket tyngre. Många får ekonomiska problem och slutar.

Både kooperativen anser att det finns ett egenvärde med ekologisk odling.

– Vi vill att barnen ska lära sig den traditionella kulturen. Den ekologiska odlingen är ett sätt att återupprätta hur våra förfäder gjorde. Det är visserligen med ny teknik och nya metoder, men i princip sker det på samma sätt som förr i tiden. Vi hade glömt bort det och försöker nu återgå till det för våra barn och ungdomar. Det handlar om hälsa, miljö och livskvalitet, säger Luis Adalto Oliveira på COOPFAM.

Marcio de Paiva Gonzalez tänker likadant:

– Vi har aldrig använt bekämpningsmedel här för vi har aldrig velat förstöra miljön. Vi har fått jorden av våra förfäder och vi måste föra den vidare till våra barn. Därför måste vi skydda den. Om man använder gift och bekämpningsmedel och det regnar så kommer det att försvinna ner i vattnet och ner i floderna och förstöra för andra människor. Här är det mycket berg och vattnet rinner snabbt ner i floderna och hamnar i grannstäderna där de dricker vattnet. Hur kommer deras hälsa att påverkas? Vi måste tänka på det.

I båda kooperativen odlade många ekologiskt redan innan de gick över till Rättvisemärkt kaffe. Allt fler i kooperativen håller på att gå över till ekologisk odling. De som redan odlat ekologiskt tenderar att vara trogna och hålla fast vid det. De håller likaså fast vid Rättvisemärkt i större utsträckning än dem som odlar konventionellt.

5.5 Marknad

Både COOPFAM och Cooperavitae har tidigare haft problem med att sälja det ekologiska kaffet på den inhemska brasilianska marknaden. Det kunde ibland bli en förlustaffär. Även om det blivit bättre är marknaden för ekologiskt kaffe i Brasilien än så länge mycket liten.

När den ekologiska märkningen i Brasilien introducerade fanns det inte någon marknad, vilket är en stor skillnad mot Rättvisemärkt som introducerade både en certifiering och marknadskanaler. Den ekologiska produktionen inom Rättvisemärkt beskrivs av odlarna som den viktigaste delen. Den kan ge större vinster än produktionen av kaffe som enbart är Rättvisemärkt.

5.6 Storjordbruk

COOPFAM riktar också en generell kritik mot de brasilianska storjordbruken, latifundios.

– Vi har som tur var inte den cancer som latifundios utgör här i Poço Fundo. De största producenterna här har odlingar på hundra till tvåhundra hektar. Latifundios skapar ett totalt beroende hos dem som arbetar där. Arbetarna föds och dör som anställda. När jorden inte fördelas skapas enorma inkomstskillnader inom de berörda kommunerna. Det finns enormt rika jordägare samtidigt som det finns folk som inte har något, inte ens självkänsla eller motivation att fortsätta leva. Det är elände överallt där latifundios dominerar.

COOPFAM menar också att storjordbrukarna använder sig av gifter som påverkar miljön negativt. Småodlarna har inte en chans att konkurrera med storgodsen.

– Vår stora utmaning är att göra produktionen på landsbygden hållbar. På min tid var det många som lämnade landsbygden, ungdomar som var 15 år gamla lämnade landsbygden för att arbeta i stan, för de såg inga möjligheter på landsbygden. Nu har vi stoppat den utvecklingen. Vi såg också producenter som använde metoder som inte var bra, som orsakade skador både på människor och miljö. Vårt kooperativs utgångspunkt var att använd alternativ, hållbar teknik. Det är bara så vi kan leva kvar på landsbygden – ekonomiskt hållbart, ekologiskt riktigt och samtidigt socialt rättvist. Vi vill att producenten ska komma så nära konsumenten som möjligt. Vi vill bli av med mellanhänderna och samtidigt tjäna mer pengar genom Rättvisemärkt och ekologisk märkning.

6 Rainforest Alliance och Rättvisemärkt

6.1 Rainforest Alliance

Styrelsen för Rainforest Alliances har sitt säte i New York och majoriteten av ledamöterna kommer även från USA. Jordbruk som vill certifieras av Rainforest Alliance blir först kontrollerade av Sustainable Farm Certification så att de uppfyller de krav som Sustainable Action Network (SAN) ställt upp. SAN består i sin tur av en koalition av latinamerikanska miljöorganisationer. Rainforest Alliances syfte är att skapa en certifiering som bidrar till att skapa hållbara tropiska jordbruk.

Organisationen inriktar sitt arbete i första hand på att rädda regnskogen och den biologiska mångfalden. Man beskriver sitt arbete som processinriktat. Processen börjar med att utbilda bönderna och lantarbetarna för att ta itu med både miljömässiga och sociala problem på de platser där de lever.

6.1.1 Rainforest Alliance och andra märkningar

I fråga om en eventuell konkurrenssituation med andra märkningar tror Enrique Mena, på Rainforest Alliance i Guatemala att det finns plats för alla märkningar på marknaden. Han säger att Rainforest Alliance inte heller har någonting emot andra märkningar.

– I Europa och Japan finns en stor efterfrågan på socialt rättvist och miljövänligt kaffe. Vi tror att vi kan erbjuda dem både och.

Exakt hur Rainforest Alliance skiljer sig från andra märkningar verkar svårare att förklara. Conrado Guineo, som jobbar på miljöorganisationen FIIT, som utför Rainforest Alliance inspektioner i Guatemala, gör ett försök:

– Rainforest Alliance skiljer ut sig på tre sätt. Vi är mer detaljerade och specifika än de övriga. Vi har effektiva mekanismer för kontroll och vi stödjer även producenterna i sin strävan att leva upp till uppförandekoderna. Om producenterna inte når ända fram från början samarbetar vi med dem tills de uppnår målen. Rainforest Alliance tar också hänsyn till producenternas åsikter och idéer. Man tittar inte bara på hur produktionen och producenternas situation kan utvecklas, utan man tittar på hela byns behov.

Edson Roberto Teramoto, på certifieringsorganisationen IMA Flora i Brasilien utvecklar synen på ekologiska odlingar:

– Vår certifiering följer Rainforest Alliance regler. Det är inte en ekologisk certifiering. Vi har tio olika principer, som i sin tur innehåller olika kriterier, jag tror att det totalt är drygt 90 olika kriterier. Det finns sociala principer, miljömässiga principer och principer kring företagets förvaltning och kring själva jordbruket. Det finns dock inga ekonomiska principer kring företagets skötsel, exempelvis bryr vi oss inte om skatteskulder.

6.1.2 Rainforest Alliances kriterier

Rainforest Alliance har 90 olika krav som producenterna ska leva upp till. Först och främst ska landets lagstiftning efterlevas. Viktigt är också arbetsmiljön och hur mycket vatten som används i produktionen. Det kan också handla om energi eller andra naturresurser. Andra kriterier är avfallshantering och restprodukter. Koldioxidutsläpp kontrolleras inte.

För att bli certifierad krävs det att producenten lever upp till åtminstone hälften av alla krav. Vissa punkter, till exempel de som berör användningen av kemikalier, barnarbete och löner, väger tyngre än andra punkter.

– Reglerna är ursprungligen gjorda för stora gårdar, men man har tagit fram regler som är anpassade för små och medelstora producenter också, säger Conrado Guineo. Man får inte vara för hård, utan måste kunna anpassa sig till verkligheten på den plats man befinner sig.

Conrado Guineo menar att uppförandekoderna i slutändan ser till miljöns och människans bästa. Ligger ett vattendrag för nära en kaffeodling och det inte finns några buskage eller träd som skyddar vattnet, kan det i slutändan drabba människan genom att hon får i sig kemikalier via vattnet.

Att kriterierna skulle vara för komplicerade eller inte anpassade för småproducenter håller inte Enrique Mena eller Conrado Guineo med om. Enligt dem riktar sig koderna till producenternas administrativa personal som kan läsa, skriva och räkna. Dessutom handlar kraven i mångt och mycket om att ta till vara traditionella odlingsmetoder som glömts bort. Enrique Mena säger också att i de fall då kriterierna behöver förklaras erbjuder Rainforest Alliance fortbildningar.

6.1.3 Rainforest Alliance och bekämpningsmedel

Användning av bekämpningsmedel vid produktion av livsmedel är mycket kontroversiell. Det finns flera klassificeringar av bekämpningsmedel. Världshälsoorganisationen WHO delar in dem i fyra klasser, Ia, Ib, II och III där Ia är den farligaste. Nätverket Pesticide Action Network har tagit fram en lista kallad "the Dirty Dozen" med de 17 värsta bekämpningsmedlen (från början var det tolv, men fler har tillkommit).

Rainforest Alliance har en relativt liberal syn på användandet av bekämpningsmedel. Det är enbart tillåtet att använda medel i klass Ia och Ib om det är tekniskt motiverat och inga realistiska alternativ finns. Enligt Rainforest Alliance

bör användaren upphöra med dessa medel inom tre år, fast detta är inget obligatoriskt krav.

Bekämpningsmedel som är förbjudna i produktionslandet, i USA eller i EU, är förbjudna enligt internationella konventioner eller ingår i Dirty Dozen får dock inte användas. Så här förklarar Chris Willie på Rainforest Alliance sin syn på bekämpningsmedel:

– Bekämpningsmedel är något som man inte bara kan sluta med från en dag till en annan. Så vi kan inte kräva att odlare helt ska sluta med bekämpningsmedel för då kommer tiotusentals människor att förlora sina jobb och en av de största inkomstkällorna för exportländerna skulle förloras. Istället måste vi noga överväga hur vi ska kunna minimera hoten från kemiska bekämpningsmedel mot naturen och människorna. De flesta av våra regler är därför inriktade på att skydda människor och miljö från bekämpningsmedlen.

Han menar också att bekämpningsmedel måste förvaras, transporteras och appliceras på ett riktigt sätt. Deras giftiga beståndsdelar måste också sänkas till en nivå som är acceptabel, enligt forskare och lokala officiella organ.

– Men naturligtvis vill vi inte stanna där. Vi vill minska användandet, giftighetsgraden och antalet gifter som används. På lång sikt vill vi naturligtvis helt ta bort bekämpningsmedlen. Vi har lyckats ta bort de allra viktigaste, till exempel de som står på listan Dirty Dozen. Vi har också i stor utsträckning lyckats eliminera bekämpningsmedel mot ogräs genom att be bönderna plantera växter som täcker marken.

Att lyckas bli av med bekämpningsmedel helt och hållet är en utdragen process, enligt Chris Willie.

– Det tog 50 år att bli beroende av bekämpningsmedel och det tar kanske 50 år att bli av med det. Det är komplicerat och frågan om användandet av bekämpningsmedel är inte svart eller vitt.

6.1.4 Rainforest Alliance och fackföreningar

– Ett certifieringsprogram ersätter inte fackföreningar. Vi har olika roller, men vi stöder fackföreningarnas aktiviteter. Vi arbetar för att arbetarna skall få rätt att förhandla genom fackföreningar eller genom sammanslutningar. I Costa Rica är till exempel inte fackföreningar så etablerade. Här finns i stället ett system med sammanslutningar kallade permanenta kommittéer, vilka utgör ett alternativt sätt att förhandla. I dessa sammanslutningar har arbetsgivarna ett större inflytande än facken, säger Chris Willie.

6.1.5 Rainforest Alliance och de små kaffeodlarna

Ett av de stora problemen med etiska märkningar överlag, om man bortser från Rättvisemärkt, är att det är svårt för små jordbrukare att delta. Rättvisemärkt fokuserar specifikt på att de kaffeproducenter som de certifierar ska bestå av små

jordbruk. Småbönder har mindre finansiella resurser och ofta mindre kunskaper om hur man gör att för att märka sitt kaffe.

När det gäller Rainforest Alliance är det framför allt kostnaderna som är ett hinder för småbönderna. Inspektionerna för att märka produkten tar stora resurser i anspråk. Bönderna betalar också en årlig avgift. Den avgiften uppgår till motsvarande cirka 45 SEK per hektar och år. I praktiken innebär det – inspektionskostnaderna plus avgiften – att Rainforest Alliances certifiering är allt annat än gratis.

Småodlarna kan minska kostnaderna för inspektionerna genom att gå ihop i en mindre grupp som inte nödvändigtvis behöver vara ett kooperativ. Gruppen kan även vara en förening med egna stadgar. Genom att dela på kostnaderna minskar de avsevärt per odlare. Riktigt stora gårdar behöver inte betala den verkliga kostnaden för inspektionen då det finns en övre gräns för vad en inspektion får kosta.

När SwedWatch granskade produktionen av exportkaffe i Brasilien 2005 hittade man inte några småbrukare som odlade Rainforest Alliance-märkt kaffe. Rainforest Alliance uppgav då att man arbetade på att förmå småodlare att välja att certifiera sin produktion av Rainforest Alliance. Detta har dock hittills inte varit framgångsrikt. I bland annat Peru har däremot flera kooperativ som enbart består av småskaliga kaffeodlare anslutit sig till Rainforest Alliance. Allt Rainforest Alliance-märkt kaffe som Gevalia säljer kommer till exempel från två kooperativ, bestående av småodlare i Peru. De två kooperativ i federationen Fedecocagua (utöver Cooperativa Segundo Julio, ett till) i Guatemala som odlar Rainforest Alliance-märkt kaffe bör räknas till medelstora odlare.

På IMA Flora i Brasilien hävdar man att en stor anledning till att så få småodlare producerar kaffe märkt med Rainforest Alliance är att småbönderna inte når ut på marknaden och producerar för små mängder och för lågkvalitativt kaffe.

– För de små producenterna är märkningen fortfarande en utmaning, säger Edson Roberto Teramot. Det stora flertalet av de storgods som sökt sig till oss har gjort det för att en uppköpare vill ha vår märkning. Livsmedelsjätten Kraft Foods säger till exempel till en producent att ”vi vill ha ert kaffe, vi köper allt ni producerar till tio procent högre pris om det är certifierat”.

Enligt IMA Flora vet inte en majoritet av de små kaffeodlarna ens om att Rainforest Alliance existerar. Andra faktorer som förhindrat småodlare att ansluta sig till Rainforest Alliance kan, enligt IMA Flora, vara att inspektionerna upplevs dyra och att odlarna själva inte vill ändra sina produktionsmetoder.

6.1.7 Bedömares syn på Rainforest Alliance

Gunnar Rundgren, före detta chef för Krav och tidigare även ordförande för IFOAM, den internationella federationen för ekologiska jordbruksrörelser.

– Rainforest Alliance var från början en miljöorganisation som arbetade för att

bevara regnskogen. Jag har förtroende för organisationen. Den genomför både noggranna certifieringar och hjälper jordbrukarna med att ställa om till ekologisk odling.

Gunnar Rundgren säger att Rainforest Alliance anser att det är viktigare att arbeta med en stor andel av odlarna än bara några få. Detta betyder, enligt honom, att de accepterar att alla aspekter inte är perfekta och att de arbetar med mycket stora företag.

– Rainforest Alliance kan arbeta mer med rådgivning än många andra organ. Detta beror på att lagstiftningen inom EU förbjuder ekologiska certifieringsorganisationer att ge råd då det anses skada deras oberoende.

– Det största problemet med märkningar överlag är att marknaden upplever att det inte finns plats för flera olika märkningar på miljöområdet, på grund av att konsumenterna knappt klarar av att skilja dem åt. Därför kan Rainforest Alliance-märkning komma att utgöra en direkt konkurrent till ekologiska märkningar istället för att fungera som ett komplement.

Den metod som Rainforest Alliance utnyttjar för att komma åt användandet av bekämpningsmedel kan, enligt Gunnar Rundgren, visserligen fungera, men han ändå är tveksam.

– Jag tror det finns ett ärligt och seriöst uppsåt att minska och fasa ut användningen av bekämpningsmedel, men det beror ju på företagen som ansluter sig och hur de agerar. I Sverige gjordes något liknande med skogsplantor, men åren gick och inget hände. Och även om viljan finns hos Rainforest Alliance är jag inte så övertygad om att det kommer att hända något här heller.

Michael Tedengren är docent i systemekologi på Stockholms universitet och samarbetar sedan 1993 med miljöforskare på Universidad Nacional i Costa Rica.

– Jag har följt Rainforest Alliance i tio år och känner en viss tveksamhet inför organisationen. I början fick de ekonomiska bidrag från de företag som man certifierade.

Michael Tedengren hävdar att han inte känner till ett enda fall där Rainforest Alliance har återkallat ett certifikat (efterforskningar visar dock att detta inte stämmer). Han säger att det rimligen bör inträffa olika problem som skulle göra att man åtminstone tillfälligt drog tillbaka ett certifikat, vilket till exempel varit fallet med svenska skogar.

– Jag har själv sett överträdelser av Rainforest Alliance bestämmelser som inte lett till indragna certifikat. Enligt min erfarenhet, och även enligt organisationens egna uppgifter, använder Chiquita mer bekämpningsmedel på sina märkta bananplantager än på andra plantager. Man kan alltså ifrågasätta om dessa är mer miljövänliga än andra. Jag skulle kanske gå med på att säga att Rainforest

Alliance är mer arbetarvänligt ur ett hälsoperspektiv, eftersom en del av de mest giftiga ämnena ersatts med mindre giftiga (som dock används i större volym), men det skall också erkännas att Rainforest Alliances certifiering ställer krav på utbildning och infrastruktursatsningar i de lokalsamhällen där plantagearbetarna och deras familjer bor.

6.2 Rättvisemärkt

Rättvisemärkt är en certifiering som arbetar med jordbrukare, organiserade i kooperativ eller på liknande sätt. Av de produkter i Brasilien och Guatemala som är certifierade av Rättvisemärkt är kaffet den klart största.

Kriterierna för Rättvisemärkt sammanfattas så här på organisationens svenska hemsida:

1. Odlare och anställda får förbättrade ekonomiska villkor
2. Barnarbete och diskriminering motverkas
3. Demokratin och organisationsrätten ska främjas
4. Lokalsamhället ska utvecklas socialt och ekonomiskt
5. Miljöhänsyn och ekologisk produktion ska främjas

1. Det ekonomiska kriteriet garanteras genom att producenterna erbjuder ett fast minimipris då världsmarknadspriset är lågt. De anställda garanteras också villkor som minst motsvarar lagstadgad minimilön eller en genomsnittsinkomst i regionen.

2. Förbudet mot barnarbete avser anställda barn, inte barn som tillhör familjen och som hjälper till inom familjejordbruk. Åldersgränsen för barnarbete är 15 år.

3. Det tredje kriteriet innebär främst att kooperativet skall ha en demokratisk och genomskinlig struktur som uppmuntrar till deltagande av medlemmarna. Efterlevnaden kontrolleras framförallt genom de handlingar som finns inom kooperativet, såsom årsmötesprotokoll, styrelseprotokoll och andra redovisningar. Naturligtvis skall också medlemskap i fackföreningar vara tillåtet.

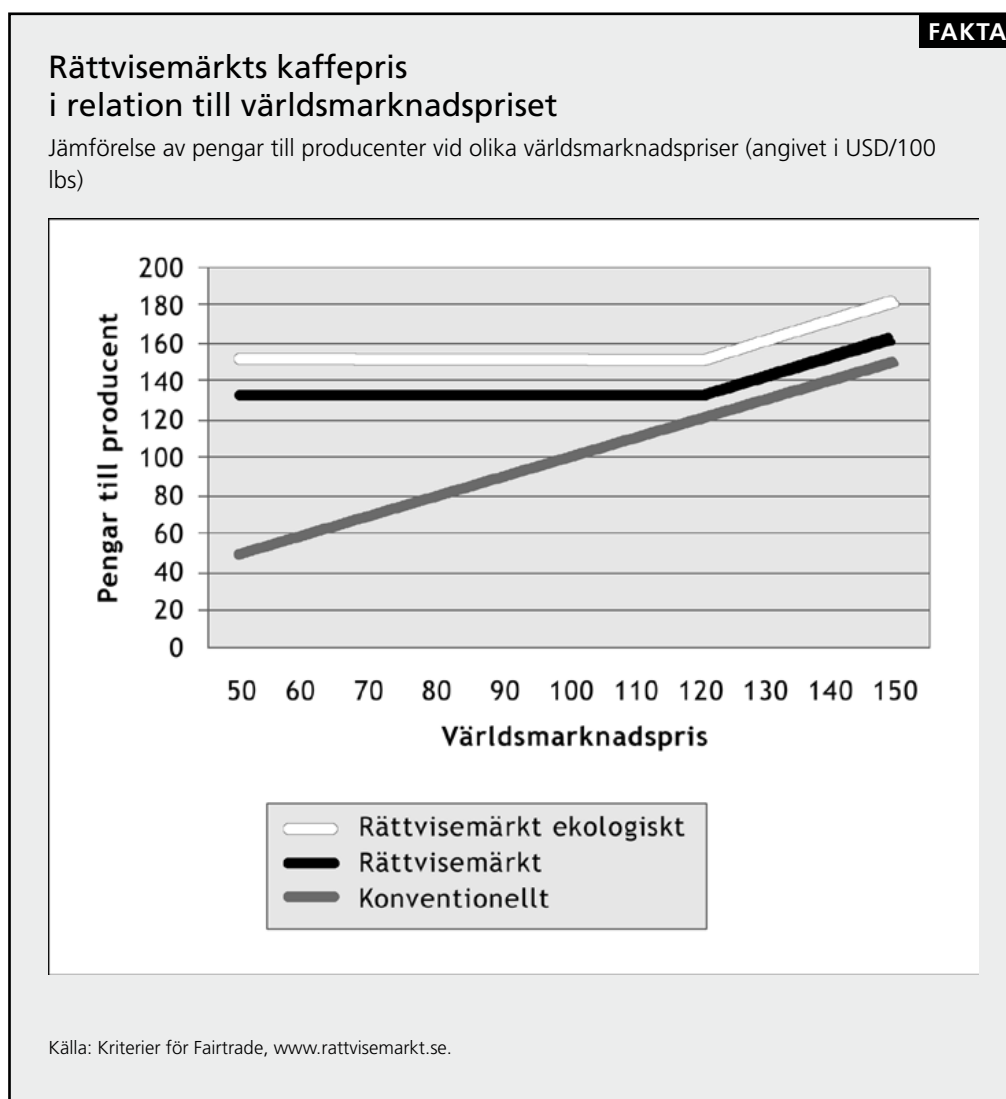
4. Det fjärde kriteriet tillgodoses bland annat genom en premie som varje kooperativ får ovanpå grundpriset. Premien ska i princip användas till sociala projekt i lokalsamhället. Exakt hur premien ska användas beslutas gemensamt vid kooperativets eller föreningens årsmöte.

5. Det femte kriteriet kräver att vissa kemiska bekämpningsmedel inte används. Producenter av Rättvisemärkt kaffe uppmuntras att även odla ekologiskt och får bättre betalt för det kaffet.

6.2.1 Rättvisemärkts krav på kooperativ

Kooperativ som är anslutna till Rättvisemärkt har fördelar av detta ekonomiskt, eftersom de vid ett lågt världsmarknadspris garanteras ett något högre pris på sitt kaffe. Men det krävs även vissa insatser från dem. Den första är att lyckas organisera sig som ett kooperativ, med en klar och tydlig demokratisk beslutsprocess och ekonomisk redovisning. Detta kan vara ett ganska komplicerat steg eftersom medlemmarna i kooperativen ofta är småbrukare utan större erfarenheter av organisation och redovisning. Samtidigt påpekar många småbönder i redan etablerade kooperativ att ovanan också kan vara en fördel. De förstärker sin egen organisation, får nya kunskaper och lär sig arbeta tillsammans. Medlemmarnas demokratiska erfarenheter utvecklas också. De kan också skaffa sig egen utrustning för att rensa kaffet, paketera samt annan teknisk utrustning.

Den andra stora utmaningen är att producera ett kaffe av en sådan kvalitet att det duger för export. Detta kräver rådgivning från agronomer eller jordbrukstekniker och kan i värsta fall ta flera år. Men det verkar som om det efterhand blivit enk-

lare att sprida dessa kunskaper när flera kooperativ kommit med i verksamheten och erfarenheterna sprids. Den viktigaste kunskapen är hur kaffebuskarna skall gödslas.

I Centralamerika jobbar Rättvisemärkt med flera projekt riktade mot de småproducenter som är märkta med Rättvisemärkt. Man ger kurser i företagsadministration och marknadsföring, i hur kaffemarknaden fungerar, arrangerar möten mellan producenter och experter och biståndsorganisationer. En stor del av detta finansieras genom biståndsmedel.

Fabiana Ikeda, som har arbetat med FLO-Cert i Brasilien sedan 2003, kan se hur flera av de grupper hon besökt har utvecklats genom åren.

– Det börjar med en förening, sedan blir de ett kooperativ och så bygger de upp en struktur. De enskilda producenterna får också ett bättre liv, en bättre levnadsstandard med bättre hus. De kan investera i sin egen produktion. Det finns mycket individualism i Brasilien, men vi ser hur odlarna efterhand lär sig arbeta mera tillsammans. Det börjar också känna sig som en familj och litar mer på andra. Kooperativet innebär trygghet.

Hon förklarar att innan en grupp odlare vill certifiera sin produkt måste de ha en marknad. De måste ha köpare så att de inte hamnar i en situation där de inte får avsättning för sina produkter.

6.2.2 Rättvisemärkt och andra märkningar

Skillnaden mellan Rättvisemärkt och de andra märkningarna är solklara, enligt Kieran Duncan, Rättvisemärkts man i Centralamerika. Rättvisemärkt har ett garantipris som har räddat många småproducenter undan konkurs och Rättvisemärkt jobbar mer på det sociala området än till exempel Rainforest Alliance och Utz Certified. Dessutom anser han att Rättvisemärkt är den enda märkning som jobbar med demokrati.

– Rainforest Alliance och Utz Certified handlar mer om hållbart företagande, vilket kräver mer resurser än vad många småproducenter har.

6.2.3 Bedömares syn på Rättvisemärkt

Gunnar Rundgren, före detta chef för KRAV och tidigare även ordförande för IFOAM, den internationella federationen för ekologiska jordbruksrörelser.

– Jag tror inte på koncept som bygger på att reglera priser. De fungerar aldrig i praktiken. Dessutom blir det extra svårt att få det hela att fungera om det rör sig om väldigt stora volymer som ska regleras.

Gunnar Rundgren anser att Rättvisemärkt är för fixerat vid hur kaffeodlingarna bör organiseras.

– Kontraktsodling får till exempel inte omfattas av Rättvisemärkt, eftersom

formen inte passar i Rättvisemärkts koncept. Mina erfarenheter från Tanzania visade att kooperativ får vara med i Rättvisemärkt även om de är korrupta. Det kan vara så att en bonde som levererar till ett kooperativ kan få mindre betalt än en som levererar till ett privat företag. Kanske är situationen bättre i Latinamerika än i Afrika. Rättvisemärkts intentioner är goda, men man har en för rigid inställning till vilka man kan arbeta med.

Rômulo Luis Campus, rådgivare på det regionala fackets – FETAMG – kontor i Belo Horizonte, Brasilien.

– Det har blivit bättre sedan krisen 2002. Småproducenterna har börjat organisera sig bättre bland annat tack vare stöd från Rättvisemärkt. Nu väntar vi på ett projekt från delstatsregeringen som ska hjälpa småproducenter med certifieringen. Vad detta innebär exakt vet vi emellertid inte ännu.

– Vårt största problem för tillfället är att produktionskostnaderna rusat i höjden.

Kieran Duncan, Rättvisemärkt i Centralamerika om Rättvisemärkts betydelse för de små kaffeodlarna under krisen 2000/2001.

– Kaffekrisen 2000/2001 var ett svårt slag för de små kaffeodlarna och många av dem menar att de inte skulle ha överlevt utan systemet för Rättvisemärkt. När priset på världsmarknaden sjönk till 50 dollar per quintal betalade Rättvisemärkt 121 dollar.

Rättvisemärkt gjorde så att småodlarna kunde klara sina produktionskostnader även under krisen.

– Under kaffekrisen tvingades många odlare – framförallt de som inte var med i Rättvisemärkt att lämna sina odlingar för att ta sig till städerna eller vidare norrut (USA för att söka jobb.

– Tack vare Rättvisemärkt och minimipriset kunde de organisationer som rymdes inom systemet överleva.

6.2.4. Bedömning om märkningar i allmänhet

Göran Eklöf, konsult i utvecklings- och miljöfrågor och – bland annat – medförfattare till rapporten "Rädda liv. Byt Kaffe. – Faktaunderlag" (Svenska Naturskyddsföreningen, 2006).

Om märkningarnas betydelse:

– Märkningarna skapar ett incitament för producenter att gå över till ekologisk produktion och hjälper konsumenterna att göra miljövänliga val. När det blir för många märkningar kan man dock säga; ju fler desto sämre. Svårigheterna för konsumenten att välja rätt ökar.

Om märkningarnas krav:

– Ju mer komplex en märkning är, desto färre kan leva upp till den. En helt perfekt märkning är värdelös eftersom nästan ingen kan nå ända fram. Märkningarna ska peka ut en riktning. Det ska bli bättre.

Om lokala märkningar och Syd:s inflytande:

– Det finns märkningar som kommit till på initiativ från producenter i Syd, som i Filipinerna, men de säljer bara på den lokala marknaden.

– Dock är det inte helt sant att producenterna i Syd inte har något inflytande. Producentorganisationer i Syd är ju medlemmar i internationella rättvis- odlar- och miljöorganisationer och kan påverka.

Om Rainforest Alliance:

– Rainforest Alliance tillför inget särskilt på den svenska marknaden. Det enda är lite mer socialt hänsynstagande på redan Kravmärkta produkter. Däremot är det fullt möjligt att de spelar en större roll på andra marknader.

Om den växande antalet märkningar:

– Det är de mer otydliga märkningarna som skapar problem, inte Rättvisemärkt och Krav. Rainforest Alliance kunde till exempel inte leva upp till sin marknadsföring som miljömärkning.

Om sociala hänsyn och miljökrav

– Inom Fairtrade- rörelsen har miljömärkningar tidigare kritiserats för att de inte tog sociala hänsyn. Nu kompletterar Rättvisemärkt och Krav ofta varann istället. De senaste åren har det blivit allt mer dubbelcertifierat kaffe.

7 Slutsatser

Märkning innebär stora fördelar, både för den lokala miljön och på ett övergripande samhällsekonomiskt plan. Detta oavsett vilken märkning du som konsument väljer. Som konsument måste man dock vara medveten om att Rainforest Alliance inte ser lika hårt på användningen av bekämpningsmedel som andra märkningar. Det är helt enkelt upp till dig att välja vilken form av kaffeproduktion du vill stödja – en produktion som stödjer småbönder, en miljövänlig eller en som stödjer arbetarnas rättigheter, jobbar med större producenter, och så vidare.

Även för odlarna har märkningen av kaffe främst haft positiva effekter. De har kunnat höja priset på stora delar av det kaffe de säljer och den miljö de lever i har blivit både renare och säkrare. De odlare som har möjlighet certifierar sitt kaffe enligt så många märkningar som möjligt, vilket utökar deras marknad väsentligt. Ett stort problem i både Brasilien och Guatemala är att flertalet kaffebönder ofta inte har köpare till allt sitt certifierade kaffe. Detta innebär att de tvingas sälja kaffet till samma pris som omärkt kaffe.

Märkningar innebär också att kaffeproducenter i både Brasilien och Guatemala i ökad utsträckning har lyckats undvika mellanhänder. Trots högre priser på kaffet i butikshyllan hemma i Sverige tycks dock småbönderna vara lika beroende av bistånd som tidigare. Detta för att ha råd att betala certifieringarnas inspektioner och för att ställa om produktionen till de krav som märkningarna anger. Även de något större producenterna är i behov av tekniskt stöd för att hantera märkningarnas krav och kriterier.

I Guatemala visade det sig att Rättvisemärkets sociala premie ofta går rakt ner i de enskilda småböndernas fickor för att täcka deras produktionskostnader, istället för att användas till sociala projekt. Detta beror på kaffeodlarnas ekonomiska utsatthet och visar på att det krävs fler åtgärder än enbart premien för att skapa bättre levnadsvillkor för små kaffeodlare.

I Brasilien har Rättvisemärkt visat sig vara ett utmärkt verktyg för att förbättra de sociala förhållandena på småbrukarkooperativ. Det är påfallande hur båda de brasilianska kooperativ som granskats i denna rapport stärkt sin position på marknaden genom att vara med i Rättvisemärkt. Det måste ses som mycket värdefullt, eftersom familj jordbruken i Brasilien ofta saknar starka organisationer för att hävda sig mot uppköpare.

Lika viktigt är att Rättvisemärkt medfört att både medlemmar och kooperativ har skaffat sig kunskaper om alla led i produktionskedjan. Detta gäller inte minst kunskaper och erfarenheter om ekologisk odling. På så sätt kan kooperativen i Brasilien bli ett verkligt alternativ till de stora jordägarna och dessutom bidra till en uthållig miljö och överlevnaden på landsbygden.

Det är svårt för både odlare och konsumenter att få överblick över alla märkningar som förekommer på marknader. Foto: Melker Dahlstrand/IKON.

Ett sätt att minska småodlarnas börda vore att hjälpa dem att slippa många olika kostsamma inspektioner av deras certifierade odlingar. En möjlighet som förs fram i rapporten är att låta samma inspektörer utföra inspektioner för olika märkningar, till exempel för Rättvisemärkt och ekologiskt märkt kaffe. Dessa märkningar konkurrerar ju inte med varandra, utan verkar snarare samverka.

Inte heller mellan Rainforest Alliance och Rättvisemärkt råder någon större

konkurrens i dagsläget. Rättvisemärkt är i det närmaste ensamt bland de etiska märkningarna om sin inriktning på småbönder. I både Guatemala och Brasilien riktar sig Rainforest Alliance främst till större odlare och företagare.

Däremot konkurrerar Rainforest Alliance och även C.A.F.E Practices med ekologiskt märkt kaffe. Precis på samma sätt som konsumenterna, i brist på tydlig information, riskerar att få uppfattningen att Rainforest Alliance är ekologiskt tycks även odlarna välja Rainforest Alliance som ett alternativ till ekologiskt odlat kaffe. Detta eftersom Rainforest Alliance tillåter viss besprutning och användning av konstgödsel, men fortfarande betecknar sig som miljövänligt.

Rainforest Alliance, Utz Certified, C.A.F.E Practices med flera märkningar fyller dock en viktig funktion. Eftersom Rättvisemärkt, som tillhörde den första gruppen etiska märkningar, riktar in sig på små kaffeodlare, har de nyare märkningarna främst satsat på större producenters odlingar, där det kanske varit än viktigare att få till stånd etiska förhållningsregler.

Både Rättvisemärkt och Rainforest Alliance har lyckats att göra reklam för sin märkning, vilket ytterst gynnar odlarna. Deras loggor dyker allt oftare upp ute bland konsumenterna på caféer och restauranger.

Rättvisemärkt och ekologiskt kaffe erbjuder sina odlare ett garanterat minimipris och en social premie, men om produktionskostnaderna är så höga att detta ändå inte hjälper är möjligen Rainforest Alliance strategi att nå de största uppköparna mer effektivt.

Men problemet med att varken Rättvisemärkt eller Rainforest Alliance-märkt kaffe har någon garanterad uppköpare kvarstår. I det läget spelar det egentligen ingen roll vilken märkning en odlare väljer. Har odlaren ingen försäljningskanal kommer ingen märkning i världen att kunna öka kaffebondens försäljning.

En sätt för Rättvisemärkt att behålla sin starka position bland småbönderna vore, vilket medlemmarna i kooperativet Cooperavita hävdar, att införa en fast prisskillnad mellan det garanterade minimipriset och världsmarknadspriset. På så sätt skulle odlarna med Rättvisemärkt kaffe alltid få mer betalt än världsmarknadspriset, vilket de odlare som valt märkningar utan garantipriser i princip får redan idag. Studerar man prisutvecklingen på kaffe sedan 1989, ser man dock att Rättvisemärkt kaffe mestadels legat klart över världsmarknadspriset. Och även när världsmarknadspriset varit högt innebär den sociala premien att Rättvisemärkt kaffe ändå ligger en bit högre (se bilaga 8).

Rättvisemärkts möjligheter att expandera i Brasilien är troligen stora, men då krävs det ett hårt arbete för att hjälpa till att bilda kooperativ av familj jordbruk. Det är viktigt att organisationen fortsätter att sträva efter att stärka kooperativ startade av familj jordbrukarna själva. Det finns dessutom stor möjlighet att kraftigt expandera de ekologiska kaffeodlingarna i Brasilien, eftersom småpro-

ducenterna har stora förutsättningar att ställa om till ekologisk odling om de ges möjlighet att utbilda sig i hur man ska bära sig åt.

Både konsumenter och odlare har hamnat i en djungel av märkningar som är mycket svår att orientera sig i. Att lägga pengar och tid på att märka sitt kaffe för att sedan tvingas sälja det för samma låga pris som innan man investerade i märkningen kommer i längden innebära att allt fler bönder väljer den minst kostsamma och mest inkomstbringande märkningen. För både odlare och konsumenter vore det bättre om företag och märkningar enades om vilka sociala och ekologiska kriterier som ska gälla.

Problemet med att kaffeodlarna tvingas sälja sitt certifierade kaffe till samma pris som ocertifierat kan man bara komma åt genom att öka efterfrågan på certifierat kaffe. Därmed ligger ansvaret på oss konsumenter. Vi måste både själva se till att enbart köpa certifierat kaffe och hela tiden efterfråga sådant kaffe både inom den privata och offentliga sektorn. Våra offentliga institutioner borde köpa kaffe som produceras ekologiskt och produktionen lever upp till Internationella arbetarorganisationen, ILO:s grundläggande konventioner om mänskliga rättigheter i arbetslivet. För närvarande införs etiska krav på allt fler varor inom den offentliga sektorn. Det är självklart att sådana krav även måste ställas på den dryck som ständigt dricks över hela landet; det vill säga kaffe.

Konsumenterna behöver dock hjälp för att förstå skillnaden mellan de olika märkningarna. Idag har de svenska konsumenterna dålig vägledning när de står i valet och kvalet framför kaffehyllorna på ICA eller Coop. Och så länge inte genomsnittskonsumenten förstår skillnaderna mellan märkningarna vinner varken hon eller kaffebönderna på den etiska märkningen, bara de livsmedelsgrossister som säljer kaffet till butikerna.

Det är vår förhoppning att denna skrift ska hjälpa dig att förstå vikten av märkningar och vilken betydelse de har för kaffeodlare i Syd.

Rekommendationer

Denna rapport behandlar de småskaliga odlarnas villkor i Guatemala och Brasilien och rekommendationerna nedan syftar därför till att förbättra dessa odlares villkor.

Till certifieringsorganisationer

- Certifieringsorganisationer bör samordna sig mer. Om fler har samma eller liknande procedurer för kontroller och krav för att ansöka om märkning blir det billigare och enklare för odlare att certifiera sitt kaffe med flera certifieringar.
- Fler certifieringsorganisationer bör få till stånd gruppcertifieringar och ta andra initiativ för att sänka kostnaderna för småodlare att certifiera sitt kaffe.
- Alla certifieringar bör ha ett ansvar att på ett tydligt och pedagogiskt sätt informera om vad deras märkning innebär. Kommersiella certifieringar som Rainforest Alliance och Utz Certified bör i ökad utsträckning informera konsumenter om vad deras respektive certifieringar ställer för krav. Detta bör till exempel framgå på kaffepaketet och certifieringsorganisationerna bör därför försöka förmå de företag som säljer det kaffe de certifierat att inkludera denna information på paketet.

Till de företag som importerar och säljer kaffe

- Kostnaderna för att ställa om produktionen till ekologiskt odlat kaffe är ofta kostsam och denna rapport visar att de småskaliga odlarna många gånger har svårt att få allt ekologiskt kaffe sålt som ekologiskt. Därför bör företagen erbjuda tekniskt och finansiellt stöd till de småskaliga odlarna för att kompensera dessa för de omställningskostnader som det innebär att producera och certifiera kaffet som sådant.
- De bör öka sin information om de olika certifieringarna på paketet.
- De bör sträva efter att merparten av deras kaffe är certifierat.
- De bör sträva efter att ha kunskap om under vilka förhållanden, både socialt och miljömässigt, som allt kaffe produceras. Denna information bör vara tillgänglig för allmänheten. Detta får dock inte leda till att företagen diskriminerar småodlare därför att dessa är svårare att ha överblick över. Därför bör företagen göra stickprovskontroller i de områden där de inte känner till vilka odlare som producerat kaffebönorna, istället för att ställa krav på absolut spårbarhet.

Till detaljhandeln

- De bör sträva efter att merparten av det kaffe som de säljer är certifierat.
- De bör skylta tydligare i sina butiker med de kaffesorter som är certifierade och ge tydlig information om vad de olika certifieringarna ställer för krav.

Till statliga biståndsgivare och frivilligorganisationer

- Dessa kan erbjuda stöd till småbönder så att de ges möjlighet att certifiera sitt kaffe.
- De bör uppmuntra bildandet av producentkooperativ och andra producent-sammanslutningar.
- Frivilligorganisationer kan hjälpa till att bedriva påverkansarbete för att förmå konsumenter och den offentliga sektorn i konsumentländerna att välja certifierat istället för konventionellt kaffe.
- De bör uppmuntra de småskaliga odlarnas strävan att ställa om till ekologiskt kaffe genom att erbjuda stöd i form av rådgivning, utbildning med mera under omställningen.

Till konsumentorganisationer

- Dessa bör satsa på att informera konsumenter om skillnaderna mellan ocertifierat och certifierat kaffe och även om skillnaderna mellan olika sorters certifieringar. Dessutom bör de informera om varför konsumenter bör vara beredda att betala mer för certifierat kaffe än för konventionellt.
- De bör försöka påverka kaffeimportörer och återförsäljare att öka sin kvantitet av certifierat kaffe; till exempel genom att garantera att allt kaffe som bär företagets och detaljhandelns egna märken är certifierat.

Till konsumenter

- Som konsumenter har vi alla ett ansvar att köpa certifierat kaffe. De certifieringar som ställer högst sociala och miljömässiga krav är Rättvisemärkt och KRAV. Flera kaffesorter är certifierade med båda dessa märkningar. Om vi vill att bönder i Syd ska odla mer ekologiskt än tidigare måste vi också öka vår konsumtion av dessa produkter.

Till myndigheter

- Svenska myndigheter, såsom livsmedelsverket, bör försöka skapa hårdare regler för företag om att dessa ska förbättra sin information om produktionsvillkor, ursprung, miljöpåverkan och kvalitet av livsmedel. För närvarande får konsumenterna för dålig information om konventionellt kaffes kvalitet och ursprung för att kunna göra adekvata jämförelser mellan konventionellt och certifierat kaffe.
- Vid inköp av kaffe bör den offentliga sektorn ställa etiska krav, som åtminstone omfattar samtliga den internationella arbetsorganisationen ILO:s kärnkonventioner. Enligt bland annat Sveriges Kommuner och Landstings (SKL) jurister är det förenligt med lagen om offentlig upphandling att ställa etiska krav vid inköp.

Referenser

- Bacon, C. 2005. *From coffee crisis and vulnerability toward empowerment? Nicaraguan smallholders use cooperative, Fair Trade and organic coffee networks to sustain rural livelihoods*. University of California.
- Estudo Exploratório 03.2005. Abril. Ministério de Desenvolvimento Agrário. Estudo Temático. Volume 03. *Café*. Outubro. Espírito Santo.
- Fairtrade Labelling Organisations International, Fairtrade Standards for Coffee. Version June 2004.
- Instituto Observatório Social. 2004. *Café: vida, produção e trabalho – agricultores familiares assalariados rurais*. CUT, Contag, Oxfam Internacional, Coalizão do Café.
- Ferreira, V. *Sistema de certificação internacional de comércio justo. A experiência da Fair Trade Labelling Organizations*. FLO
- Gresser, C.; Tickell, S. 2002. *Mugged: poverty in your coffee cup*. Oxfam International.
- International Coffee Organisation. 2004. *Lessons from the world coffee crisis: a serious problem for sustainable development*. ICO.
- International Coffee Organisation. Statistik för 2007, www.ico.org
- Menasche, R. 1998. *O Café do Sul de Minas. Produção, Trabalho e Vida*. Escola Sindical 8 de Outubro/Christian Aid.
- Milford, A. 2004. *Coffee, co-operatives and competition: the impact of Fair Trade Chr*. Michelsen Institute.
- Murray, D., Reynolds, L.T.; Taylor, P.L.: 2003. *One cup at a time: poverty alleviation and Fair Trade coffee in Latin America*. Colorado State University.
- Nicholls, A.; Opal, C. 2005. *Fair Trade – Market-Driven Ethical Consumption*. Sage.
- Panhuysen, S. 2005. *Codes of conduct for the mainstream coffee sector: a challenge for local trade unions and NGOs*. Amsterdam. Dutch Coffee Coalition.
- Pendergast, M. 1999. *Uncommon Grounds : The History of Coffee and How It Transformed Our World*. New York. Basic Books.
- Pinheiro, S. 1993. *Agricultura Ecológica e a Máfi a dos Agrotóxicos no Brasil*. Fundação Juquira Candiru
- Promar International. 2002. *Brazil Coffee to 2010 – Implications for Global Players*. [http://www.promarinternational.com/pdfs/IndustryStrategicStudies/AgriFoodAgriInputs/Brazil 20coffee 20management%20summary.pdf](http://www.promarinternational.com/pdfs/IndustryStrategicStudies/AgriFoodAgriInputs/Brazil%20coffee%20management%20summary.pdf)
- Slob, B., Oldenziel, J. 2003. *Coffee & Codes: overview of codes of conduct and ethical trade initiatives in the coffee sector*. SOMO.
- Slob, B. 2006. *A fair share for smallholders. A value chain analysis of the coffee sector*. Somo.
- Veras, D. 2002. *Café do Brasil. O sabor amargo da crise*. Instituto Observatório Social.
- Varangis, P. (red.) 2003. *Dealing with the coffee crisis in Central America: impacts and strategies*. World Bank Policy Research Working Paper 2993. World Bank.

Bilaga 1

Kooperativ och sammanslutningar av kooperativ i Guatemala

Här nedan följer en förteckning över de kooperativ och sammanslutningar av kooperativ som SwedWatch och Kooperation Utan Gränser valt att besöka i Guatemala. Kooperativ är sammanslutningar av småbönder som äger och driver gemensamma anläggningar för bearbetning av kaffe och för administrativa sysslor.

Cooperativa Segundo Julio ligger strax söder om huvudstaden Guatemala City. Det bildades 1980 och har idag 56 medlemmar, varav nio är kvinnor. Varje medlem odlar kaffe på i genomsnitt på 3,5 hektar mark och bör beskrivas som medelstora producenter. Detta även med tanke på att produktionen vida överstiger den guatemalanska standarden för småodlare. Kooperativet är medlemmar i den kooperativa federationen Federación de Cooperativas Agrícolas de Productores de Café de Guatemala (Fedecocagua).

När världsmarknadspriset på kaffe var som lägst i början av 2000-talet gick många kaffeodlare i denna region över till annan verksamhet och kooperativet tappade många medlemmar. Kooperativets årsproduktion var då bara 69 ton, från att ha varit 920 ton som högst några år tidigare. 2007 skördades ungefär 300 ton och målet är att fortsätta att öka produktionen med 50 ton varje år, bland annat genom att rekrytera nya medlemmar. Kooperativets kaffe är certifierat av Rainforest Alliance och C.A.F.E. Practices.

Cooperativa Nahualá ligger inte långt från samhället Sololá i västra Guatemala. Det bildades 1963 och har 136 medlemmar, varav 20 är kvinnor. Varje medlem odlar kaffe på i genomsnitt 0,5 hektar mark. Kooperativet är medlem i den kooperativa federationen Federación Comercializado de Café Especial de Guatemala (FECCEG). Sedan ett par år tillbaka ligger skörden på ungefär 73 ton. Odlingarna ligger utspridda i bergen kring byn och bönderna tvingas gå långt för att nå sina kaffebuskar. Kooperativet har fyra olika märkningar – ekologiskt, FLO, Bird friendly och Café Femenino.

Cooperativa La Esperancita, inte långt från staden Quetzaltenango, har bara två år på nacken, men själva marken har varit uppodlad med kaffe under flera decennier. En satsning på en mer mekaniserad kaffeproduktion för att öka produktionen gjordes 1994 med hjälp av ett EU-finansierat projekt. Projektet tog varken hänsyn till miljö eller kvalitet, utan syftade endast till att maximera skörden. I slutet på 1990-talet, när kaffepriserna sjönk, lämnade Cooperativa La Esperancita projektet och återgick med statens hjälp till en mer traditionell kaffeproduktion. De 41 medlemmarna har de senaste två åren producerat 23 ton kaffe, men hoppas att produktionen kommer att öka. Kooperativet är med-

lemmar i FECCEG. Kooperativets kaffe är ekologiskt och de hoppas på att bli Rättvisemärkt under 2008. Fram till 2007 var de beroende av Fedecocagua som mellanhand.

Plantagen Finca La Florida ligger utanför den lilla staden Colomba, i Quetzaltenango och är över hundra år gammal. Flera av de stora kaffeplantagerna i närområdet har tvingats slå igen i slutet av 1990-talet, då priset på kaffe sjönk och gårdarna blev skuldsatta. I slutet av 2002 ockuperade ett 50-tal familjer den övergivna gården La Florida. Efter tre år kunde de jordlösa, ockuperande familjerna, som tidigare varit anställda på plantagen, köpa gårdens totalt 260 hektar odlingsbar mark för motsvarande drygt 5 300 000 SEK, som staten sköt till.

I slutet av 2007 delades marken i två delar på grund av interna konflikter, bland annat beroende på att flera av de sammanlagt 230 personer som tagit över marken inte ville odla ekologiskt och FLO-märkt kaffe. De 50 familjer som ursprungligen inledde ockupationen är idag medlemmar i föreningen Sociedad Civil para el desarrollo de Colomba Costa Cuca (SCIDECO) som i sin tur är medlemmar i Manos Campesinas, en sammanslutning av flera kaffeodlande småorganisationer. SCIDECO har förberett 44 hektar för kaffeodling och hoppas att en del av produktionen ska bli ekologisk och Rättvisemärkt under 2008. Målsättningen är att odla kaffe på totalt 160 hektar.

Manos Campesinas är en sammanslutning av nio kaffeproducerande medlemsorganisationer kring Quetzaltenango. Sammanlagt har Manos Campesinas ungefär 1 000 medlemmar. För att få vara medlem krävs det att man är småproducent, med max två hektar mark. I genomsnitt har medlemmarna idag en halv hektar var. Manos Campesinas har fem anställda, ingen av dem odlar själva kaffe.

De ursprungliga åtta organisationerna skapade Manos Campesinas för att höja kvalitén på produktionen och jobba med marknadsföring och förädling av råvaran. Redan från början var tanken att sälja FLO-märkt kaffe. Med undantag för SCIDECO (se kooperativet ovan) producerar alla medlemmarna sedan 2000 Rättvisemärkt kaffe. Även ekologiskt kaffe ingick i planen och 2007 var 90 procent av det kaffe som medlemsorganisationerna sålde på export ekologiskt. 1997 exporterade de 18 ton kaffeböner, tio år senare närmade sig exporten 400 ton.

Federación Comercializadora de Café Especial de Guatemala (FECCEG) i Quetzaltenango är en kooperativ federation bestående av sju medlemskooperativ. Organisationen är bara ett år gammal. Tanken med att bilda en federation var att, liksom Manos Campesinas, kunna samarbeta kring marknadsföring, export, förråd och en anläggning för tvättning, skalning och sortering av kaffe. FECCEG har sammanlagt 3 599 medlemmar, varav 354 är kvinnor. De är alla småproducerande kaffebönder och exporterar cirka 600 ton kaffeböner per år. Delar av produktionen är Rättvisemärkt och ekologisk. Kommande år ska organisationen ansöka om C.A.F.E. Practices och Bird friendly.

Fedecocagua är en kooperativ federation med 148 medlemskooperativ och över

100 000 medlemmar i hela Guatemala. I organisationen, som bildades 1969, finns både småproducerande kaffebönder och flera större odlare. Genom åren har Fedecocagua blivit en storspelare på den guatemalanska kaffemarknaden. I november 2007 var cirka 80 procent av medlemskooperativen Rättvisemärkt. Resterande, icke-Rättvisemärkta kooperativ, hade någon annan form av märkning, såsom Rainforest Alliance, C.A.F.E. Practices, Utz Certified, ekologiskt kaffe och Bird friendly.

Framöver kommer Fedecocagua även att jobba med Nespresso och 4C. Målet är att alla medlemskooperativ ska kunna producera kaffe till tre olika märkningar. Exakt vilka märkningar som ett medlemskooperativ får beror på vad Fedecocaguas marknadsavdelning och fältnätverk säger. Fedecocagua jobbar med att göra ett internt kod- och regelsystem som ska ta hänsyn till alla märkningar. På så sätt skulle de medlemskooperativ som följer systemet kvalificera sig för samtliga märkningar. Detta skulle spara mycket tid och kraft, enligt federationen.

Bilaga 2

Kooperativ i Brasilien

Här nedan beskrivs de kooperativ som SwedWatch och Utan Gränser har besökt i Brasilien. Båda kooperativen har certifierats av Rättvisemärkt.

Coopervitae, Cooperativa Agricola dos Produtores Organicos de Nova Resende e Região, ligger i den lilla staden Nova Resende, i västra Minas på gränsen till delstaten São Paulo. Kooperativet bildades 1999. Redan från början var tanken att värna miljön genom att odla ekologiskt kaffe. 2006 blev kooperativets kaffe Rättvisemärkt också.

Försäljningen av det ekologiska kaffet gick till en början dåligt. Ekologisk odling kräver mer arbete och ibland mer pengar och det är därför viktigt att kunna sälja detta kaffe till högre pris än det som odlats konventionellt. På grund av svårigheterna med att få kaffet sålt till ett högre pris minskade antalet medlemmar i kooperativet. De som stannade ville inte överge den ekologiska odlingen.

När kooperativet startade var medlemsantalet 40. På grund av svårigheter att sälja det ekologiska kaffet minskade medlemsantalet och var 2005 nere i 13. Kooperativet var då nästan på väg att läggas ned. Efter anslutningen till Rättvisemärkt ökade dock medlemsantalet och i januari 2008 uppgick antalet medlemmar till 157, av vilka 62 odlar ekologiskt.

Inkomstfördelningen i regionen är relativt jämn, nästan alla har en egen jordlott. Eftersom det är brist på arbetskraft i området är denna dyr. Normallönen för en arbetare motsvarar 2 500 SEK i månaden. Under skörden mer än fördubblas lönen och en arbetare kan tjäna över 300 SEK om dagen. Detta är en bra lön i Brasilien, där den lagstadgade minimilönen uppgår till cirka 1 300 SEK i månaden.

Kooperativet sköter självt hela produktionsprocessen från plantering till tvättning, skalning och torkning av bönan till själva exporten.

COOPFAM, Cooperativa dos Agricultores Familiares de Poço Fundo e Região, ligger i södra Minas, i kommunen Poço Fundo. Poço Fundo domineras av små jordbrukare och det finns drygt 3 000 jordbruksegendomar. Kooperativet bildades 1991, men flera av odlarna hade i praktiken varit organiserade sedan 1984. Sedan 2001 är deras kaffe Rättvisemärkt.

Kooperativet fick redan 1997 kontakt med Rättvisemärkt och började då med det arbete som krävdes för att kunna leva upp till Rättvisemärkts krav. Den demokratiska organisationen, ett av Rättvisemärkts krav, fanns redan, men odlarna var skeptiska till märkningen eftersom denna krävde att produktionen skulle göras på ett annat sätt än det bönderna var vana vid. Att det tog fyra år innan

odlarna blev certifierade berodde på de tuffa kriterierna och att de inte fanns någon rådgivning att få på den tiden. Den svåraste uppgiften var att höja kvalitén på kaffet för att nå ut på den internationella marknaden.

COOPFAM är ett väl strukturerat kooperativ med gott rykte i området. Det är också det första kooperativ i Minas som bildats av familjejordbruk och som själva exporterar sitt kaffe. Det har 220 medlemmar, varav 136 odlar ekologiskt. Skördeåret 2007 producerades 150 ton ekologiskt och ungefär lika mycket Rättvisemärkt kaffe.

Även detta kooperativ sköter hela produktionsprocessen på egen hand, från plantering till export.

Bilaga 3

Fler kaffecertifieringar

Konventionellt kaffe

Kaffe som odlas utan några kriterier eller uppförandekoder, oftast med hjälp av kemiskt gödsel och bekämpningsmedel. Finns i en kaffeautomat eller butik nära dig.

Utz Certified

Utz Certified är ett etiskt initiativ som har arbetats fram av guatemalanska kaffeexportörer och av det holländska kaffeföretaget Ahold Coffee Company. Utz Certified utgår från EurepGAP Protocol for Fruits and Vegetables och har helt enkelt överfört EurepGAPs regler till kaffesektorn. Därefter har man tillfogat ILO:s kärnkonventioner och FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. Utz Certified är det etiska initiativ som har de lägsta miljökraven av dem som vi granskat.

För att bli certifierad enligt Utz Certified måste kaffebonden dels uppfylla certifieringens huvudkrav och dels 95 procent av de övriga kraven. Utz Certified sätter inga priser på kaffet, men däremot har man en databas som ger genomsnittspriserna på kaffe för varje land per vecka. Detta ska göra det möjligt för kaffeproducenterna att ha koll på vilket pris de kan kräva.

Kaffemärken har rätt att använda sig av Utz Certified's beteckning om 90 procent av innehållet i ett kaffepaket uppfyller Utz Certified's krav. Revisioner utförs varje år av en extern inspektör.

Kaffe märkt med Utz Certified odlas i 17 länder i Latinamerika, Afrika och Asien. I Sverige säljs kaffet av bland annat ICA, Löfbergs Lila, Martin Olsson och Gevalia.

Common Code for the Coffee Community (CCCC) initiative

Gerd Fleischer arbetar på den statliga tyska biståndsmyndigheten för CCCC.

– CCCC är ett initiativ från tyska biståndsmyndigheten där även schweiziska finansministeriet deltar. I initiativet ingår nu också den europeiska kaffefederationen ECF. Man kan delta med så stor del av sin produktion som man vill. Det finns tre nivåer på kriterierna: Röd, gul och grön. Röd är den icke acceptabla nivån. Gul innebär kriterier som måste förbättras inom en begränsad tid. En kaffeproduktion benämns gul om det för de icke gula kriterierna finns minst lika många gröna som röda kriterier. Då kan det sägas ingå i CCCC.

Rainforest Alliance ingår i styrgruppen. Enligt en icke publicerad rapport som CCCC har tillgång till bedömer Gerd Fleischer Rainforest Alliance något hårdare

än CCCCs gröna kriterier främst vad gäller spårbarhet och skuggträd. När det gäller bekämpningsmedel är Gerd Fleischer inte helt säker på om utfasningsperioderna, i övrigt menar han att Rainforest Alliance och CCCC är likvärdiga på detta område.

Finns i flera länder i Latinamerika och Asien. Säljs i Sverige via Ljöbergs Lila.

Bird friendly

Bird friendly skapades av forskare på Smithsonian Migratory Bird Center i början av 2000-talet. Tanken är att både skapa en fågelvänlig miljö i trädskronorna ovanför kaffeodlingar, men också att med trädens hjälp skydda kaffebuskarna, jordmånen och ekosystemet i de områden där kaffe odlas. På många platser i Latinamerika där kaffe odlas avverkas alla träd på de sluttningar där kaffe ska odlas, vilket gör markerna utsatta för tropiska regn och ökar plantornas behov av kemikalier för att växa. För att ett kaffe ska märkas Bird friendly ska det vara ekologiskt och ha ett visst antal träd av olika arter planterade bland kaffebuskarna. Kaffet säljs något dyrare än ekologiskt kaffe i USA. Överskottet går till projekt inom Smithsonian och till odlarna som får lite bättre betalt.

Det finns ungefär 30 kooperativ som producerar Bird friendly i nio latinamerikanska länder. Kaffet säljs i USA, Kanada och Japan. Säljs inte i Sverige.

C.A.F.E Practices

Coffee and Farmer Equity (C.A.F.E) Practices är etiska riktlinjer framtagna av den amerikanska kafékedjan Starbucks. Kriterierna påminner mycket om Rainforest Alliance, men C.A.F.E Practices är inte fullt lika tuffa i sina riktlinjer. Riktlinjerna testades i praktiken mellan 2001 och 2003 och bygger på fem grundpelare – produktkvalité, ekonomisk redovisning, ledande inom miljö, förädling och socialt ansvarstagande. Dessa fem grundpelare är i sin tur uppdelade i tolv principer som innehåller 26 kriterier som de kaffeodlare märkta med C.A.F.E Practices ska leva upp till. Tillsammans ska kriterierna stödja de sociala, miljömässiga och ekonomiska levnadsförhållandena bland kaffebönderna.

Enligt Starbucks granskade man Rättvisemärkt, Utz Certified, Bird friendly och flera andra märkningar när man skapade sina riktlinjer. Man ansåg inte att någon av dessa märkningar täckte alla aspekter inom de tre områdena socialt ansvarstagande, miljö och ekonomi som man ville täcka med sin märkning. Därför valde man att skapa egna riktlinjer.

C.A.F.E Practices-märkt kaffe odlas i 25 länder, framför allt i Guatemala, Colombia och Indonesien. Det säljs inte i Sverige.

Café Feminino

Denna märkning togs fram i Peru 2004. Utgångspunkten var Rättvisemärkt kaffe, men man ville tydligare fokusera på kvinnliga odlare. Den som köper Café Feminino köper ett Rättvisemärkt kaffe, men betalar 25 öre mer per kilo kaffe. Överskottet går direkt till de kvinnor som odlar kaffet. Det säljs inte i Sverige.

Nespresso

Ett eget företag inom Nestlékoncernen som säljer espressomaskiner som bara kan hantera doseringskapslar, som säljs färdigpaketerade och bara passar till Nespressos egna maskiner. Enligt hemsidan innehåller kapslarna världens absolut bästa kaffe. Inget nämns om uppförandekoder, miljökrav eller socialt ansvarstagande.

Både maskinerna och kapslarna finns att köpa i Sverige.

Bilaga 4

Certifieringarna på den svenska marknaden

De stora företagen på den svenska kaffemarknaden fick svara på följande frågor om sina certifieringar:

1. Vilka certifieringar har ni?
2. Hur stor andel av kaffet ni säljer i Sverige är certifierat?
3. Hur ser fördelningen ut mellan de olika certifieringarna.
4. Vilka butiker/kedjor för respektive certifiering?

Nestlé

1. KRAV och Rättvisemärkt
2. Certifierat kaffe i procent av totala Zoégasvolymen utgör 5,2 procent
3. KRAV svarade för 4 procent av volymen, Rättvisemärkt för 1,2 procent
4. Samtliga kedjor säljer både KRAV och Rättvisemärkt

Kommentar:

Volymerna avser helår 2007 och täcker Zoégas Ekologiska bryggmalt, Zoégas Ekologiska hela bönor samt Zoégas Hazienda bryggmalt.

Sedan vecka 19, år 2008, är flertalet av de certifierade produkterna dubbelmärkta, det vill säga både KRAV och Rättvisemärkta. Till och med vecka 29 år 2008, svarade det certifierade kaffet för 5,4 procent av den totala försäljningen.

Kraft Foods

1. Rainforest Alliance och KRAV.
2. Knappt sex procent av den totala försäljningen av bönkaffe utgörs av certifierat kaffe.
3. "Gevalia Ekologiskt" är dubbelcertifierat, både Rainforest Alliance och KRAV-certifierat.
4. Det säljs Gevalia Ekologiskt i så gott som samtliga livsmedelsbutiker i Sverige. Enda undantagen är extremt små närhandelsbutiker.

Löfbergs Lila

1. KRAV och Rättvisemärkt kaffe för såväl dagligvaruhandeln som för restaurang och storhushåll. I sortimentet för restaurang och storhushåll har man nyligen lanserat kaffe som är Utz. En del CCCC kaffe (är dock ingen märkning som riktar sig mot konsument) köps också in. Allt Rättvisemärkt (förutom någon enstaka specialprodukt) och Utz märkt kaffe är även KRAV-certifierat och alltså dubbelcertifierat.
2. Cirka 15 procent av såld volym är certifierat kaffe. Av försäljningen till storhushåll är andelen certifierat kaffe närmare 40 procent.

3. Cirka 97.6 procent är ekologiskt certifierat (KRAV märkt) av den totala certifierade volymen

Ca 65.8 procent är dubbelcertifierat KRAV och Rättvisemärkt (inkluderat i andelen KRAV-märkt ovan).

Enbart Rättvisemärkt är en liten andel eftersom man för det mesta dubbelcertifierar Rättvisemärkt och ekologiskt (KRAV) märkt, med undantag för något single origin/estate kaffe som är Rättvisemärkt men ännu inte går att få som ekologiskt certifierat.

Utz är nyligen lanserat och även där dubbelcertifierat det vill säga också KRAV-märkt.

Uppskattningsvis ligger det på ca 2 procent idag men är en ny produkt utan längre historik vilket gör denna uppgift svårbedömd

4. Ica, Coop, Axfood och Bergendahls butiker säljer KRAV och Rättvisemärkt kaffe från Löfbergs Lila. Även restaurang och storhushåll köper certifierat kaffe från Löfbergs Lila.

Bilaga 5

Information om certifieringarna

KRAV

Krav är en miljörelaterad, svensk certifieringsorganisation som verkar för ekologisk och giftfri odling.

Rättvisemärkt

Rättvisemärkt är en svensk certifieringsorganisation som ingår i FLO (Fair Trade Labelling Organizations International). Fokus ligger på de mänskliga rättigheterna och man riktar sig till småbrukarna. I första hand arbetar man med etiska och sociala krav, men även miljörelaterade kriterier ingår.

Rainforest Alliance

Rainforest Alliance har sitt huvudkontor i USA och samarbetar med företag för att skydda miljö och människor. Certifieringen är inte ekologisk, men målet är att minska användandet av skadliga kemikalier och att förbättra miljön.

Utz Certified

Utz Certified vänder sig främst till stora producenter på den konventionella marknaden. Använder sig av både sociala och miljömässiga kriterier. Verkar för att det för konsumenten ska vara möjligt att spåra kaffet från frö till paket.

Common Code for the Coffee Community (4C)

Skiljer sig från de övriga genom att inte vara någon märknings- eller certifieringsorganisation. CCCC står för en uppförandekod som omfattar hela den internationella kaffebranschen.

De ILO-konventioner som omfattas av certifieringarna *

KRAV

29 Förbud mot tvångsarbete. 87 Föreningsfrihet och skydd för rätten att organisera. 98 Rätten att organisera och förhandla kollektivt. 100 Lika lön för lika arbete oavsett kön. 111 Om diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning.

Rättvisemärkt

29 Förbud mot tvångsarbete. 87 Föreningsfrihet och skydd för rätten att organisera. 98 Rätten att organisera och förhandla kollektivt. 100 Lika lön för lika arbete oavsett kön. 105 Avskaffande av tvångsarbete. 111 Om diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning 138 Minimiålder för arbete. 182 Om de värsta formerna av barnarbete.

Rainforest Alliance

29 Förbud mot tvångsarbete. 87 Föreningsfrihet och skydd för rätten att organisera. 98 Rätten att organisera och förhandla kollektivt. 100 Lika lön för lika arbete oavsett kön. 105 Avskaffande av tvångsarbete. 111 Om diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning. 138 Minimiålder för arbete. 182 Om de värsta formerna av barnarbete.

Utz Certified

1 Arbetstid. 29 Förbud mot tvångsarbete. 87 Föreningsfrihet och skydd för rätten att organisera. 98 Rätten att organisera och förhandla kollektivt. 100 Lika lön för lika arbete oavsett kön. 105 Avskaffande av tvångsarbete. 111 Om diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning. 138 Minimiålder för arbete. 182 Om de värsta formerna av barnarbete. 184 Säkerhet och hälsa inom jordbruket.

Common Code for the Coffee Community (4C)

29 Förbud mot tvångsarbete. 87 Föreningsfrihet och skydd för rätten att organisera. 98 Rätten att organisera och förhandla kollektivt. 105 Avskaffande av tvångsarbete. 110 Om anställningsvillkor för plantagearbetare. 182 Om de värsta formerna av barnarbete.

* Alla Sydamerikas länder, utom Brasilien och Surinam, har ratificerat alla ILO:s åtta kärnkonventioner. Brasilien har inte ratificerat nr 87 om föreningsfrihet, och Surinam har inte ratificerat nr 100, 111 och 138.

Certifieringskostnad

KRAV

Hittills har priset för en KRAV-certifiering dels bestått av själva certifieringskostnaden, dels av kostnader för regelutveckling, främjandet av KRAV-märket och ekologisk produktion. Från och med 2007 tydliggörs vad man betalar till certifieringsorganet för själva certifieringen och till KRAV ekonomisk förening för övrigt arbete (licensavgift). Licensavgiften för rätten att använda KRAVs regler och KRAV-märket finns i en prislista som fastställs varje år.

Rättvisemärkt

FLO tar ut en avgift från producentorganisationen (som täcker den administrativa kostnaden för ansökan och förnyelse av certifikat). Avgiften är 3-300 kr per odlare beroende på antalet odlare och/eller anställda hos producentorganisationen samt beroende på antal certifierade produkter och förädlingsgrad.

Common Code for the Coffee Community (4C)

Certifiseringstaxa (inkl resor, kost, logi, certificering av 4C-enheter och afärspartner samt rapport): 220-420 € i Brasilien, 150-350 € i övriga Sydamerika.

Social premie

Rättvisemärkt

Social premie. Premien används till att utveckla lokalsamhället socialt och ekono-

miskt; skolor, utbildning, nya bostäder, daghem och hälsovård eller till investeringar i produktionen. Beslutet om hur premien ska användas tas gemensamt av odlarna, enligt demokratiska principer.

Regler när det gäller bekämpningsmedel

KRAV

KRAV-märkt kaffe innebär att produktionen skett utan syntetiska kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel. KRAV tillåter en rad naturprodukter i produktionen. Några få av dem klassas som kemiska bekämpningsmedel men är inte naturfrämmande, till exempel koppar och svavel för svampbekämpning på fruktodlingar.

Rättvisemärkt

Producenterna måste följa nationell och internationell miljölagstiftning. De ska minimera användningen av bekämpningsmedel och konstgödsel och successivt ersätta dem med alternativ. FLO uppmanar även producenterna att lägga om till ekologisk odling.

Producenterna får över huvud taget inte använda bekämpningsmedel som finns uppsatta på WHO:s lista (klass 1a+b), Pesticide Action Networks lista över de tolv farligaste medlen samt FAO/UNEP:s PICP-lista. Därför får till exempelvis inte medel som parakvat, disulfoton och 2,4-D användas på odlingarna.

Rainforest Alliance

Rainforest Alliance är inte en ekologisk märkning. Producenten måste däremot arbeta för att reducera användningen av bekämpningsmedel. De medel som används måste ha godkänts av nationella myndigheter, EU och USA:s miljöbyrå (EPA). De får inte vara förbjudna enligt Stockholmskonventionen, Rotterdamkonventionen eller finnas med på Pesticide Action Networks lista över "the dirty dozen". Kemikalier som är förbjudna i sina ursprungsländer eller av nationella eller internationella överenskommelser får inte användas. Parakvat och aldicarb, två medel med stora miljö- och hälsorisker som används inom kaffeproduktionen, utesluts därför. Rainforest Alliance avråder bönder från att använda dessa medel och användningen av flera av WHO:s klass 1- och 2-medel måste ha upphört senast i juli 2011.

Utz Certified

Producenten måste också visa att inga praktiskt genomförbara ekonomiska eller tekniska alternativ finns för skadeangreppet, att angreppet har haft eller kommer att få väsentliga ekonomiska konsekvenser samt att steg tas för att ersätta klass 1- och 2-medlen.

Användningen av bekämpningsmedel ska minimeras och dokumenteras. Kemikalier som är förbjudna inom EU, i Japan och USA får inte användas på grödor som är ämnade för export till dessa länder. Kemikalier som klassas som giftigast av WHO (klass 1 och 2) är inte uttryckligen förbjudna.

Common Code for the Coffee Community (CCCC)

Aktörer i CCCC:s kaffeleverantörskedja måste utesluta tio oacceptabla produktionsmetoder och måste förbinda sig att genomföra kontinuerliga förbättringar för att uppnå hållbarhet vad gäller miljö, ekonomi och sociala aspekter. Villkoren för bekämpningsmedel är att odlarna måste utesluta användning av bekämpningsmedel som är förbjudna enligt Stockholmskonventionen (POPs) och Rotterdamkonventionen (PIC).

All information kommer från respektive organisations uppförandekod, från deras hemsidor samt från personer som SwedWatch har intervjuat.

SwedWatchs tidigare rapporter

Den blinda klädimporten: Miljöeffekter från produktionen av kläder som importeras till Sverige (2008)

Silenced to Deliver: Mobile phone manufacturing in China and the Philippines (2008)

Utveckling på vems villkor? Skanskas verksamhet i ecuadorianska Amazonas (2008)

Risky Business. The Lundin Group's involvement in the Tenke Fungurume Mining project in the Democratic Republic of Congo (2008)

Improving Working Conditions at Chinese Natural Stone Companies (2008)

Powering the Mobile World. Cobalt production for batteries in the DR Congo and Zambia (2007)

Svenska textilier – ren vinst, smutsig produktion. En rapport om miljöeffekterna från produktionen av hemtextilier (2007).

Vita rockar och vassa saxar. En rapport om landstingens brist på etiska inköp (2007)

Bristande miljö - och etikkontroll. En rapport om Clas Ohlsons och Biltemas inköp (2006)

Arbetarnas situation på varven i Kina (2006)

Sandvik och Freeport - Två företag i konflikten om Papua (2006)

Chokladens mörka hemlighet. En rapport om arbetsvillkoren på kakaodlingarna i Västafrika (2006)

The Price of Oil. Nordic participation in environmental violations in Oil and Gas development on Sakhalin in Russia (2006)

Expansion i låglöneländer med etiska risker - Assa Abloy i Rumänien och Mexiko (2005)

Lång väg till självklara rättigheter - Trelleborgs försök att hindra bildandet av en fackförening på Sri Lanka (2005)

En vara bland andra? - en rapport om migrantarbetarnas situation och svenska företag i Saudiarabien (2005)

Handelskung med bristande etik - en rapport om Clas Ohlsons inköp i Kina (2005)

Swedish pulp in Brazil - The case of Veracel (2005)

Människor och miljö i fruktindustrin - två fallstudier från Chile och Sydafrika (2005)

Billig, snabb och lydig - en rapport om kinesiska leksaksarbetare och företagens ansvar (2004)

Svensk handel med Burma (2004)

Rapporterna går att ladda ner på www.swedwatch.org.
På hemsidan kan du även beställa vårt nyhetsbrev!

Kooperation Utan Gränsers tidigare rapporter

i serien Fakta utan gränser:

Rättvisa i din kaffekopp, nr 1, juni 2004

Priset för ditt kaffe, nr 2, februari 2005

Hem ljuva hem, nr 3, oktober 2005

Home sweet home, no 3, October 2005

Små bönder – stora marknader, nr 4, september 2005

Small farmers – big markets, no 4, December 2006

Var lojal – eller svält, vittnesmål inifrån svältens Zimbabwe, nr 5, oktober 2007

Med utveckling i tanken – om biodrivmedel i Afrika som en möjlig väg ut ur fattigdomen, nr 6, januari 2008

Fuel for development?, nr 6, June 2008

Sveket mot de fattigaste. Om biståndet till jordbruket som försvann, nr 7, februari 2008

The betrayal of the poorest. On the agriculture aid that disappeared, nr 7, June 2008

Rapporterna går att beställa och ladda ner på www.utangranser.se
På hemsidan kan du även beställa vårt nyhetsbrev!

SwedWatch är en religiöst och partipolitiskt obunden frivilligorganisation, som granskar svenska företags handel med och verksamhet i utvecklingsländer.

Kooperation Utan Gränser bedriver långsiktiga biståndsprojekt i ett tjugotal länder baserat på principen hjälp till självhjälp. Visionen är en rättvis värld fri från fattigdom.

www.swedwatch.org

KOOPERATION UTAN GRÄNSER

www.utangranser.se